

DASHBOARD VOORTGANG KRW

Managementsamenvatting

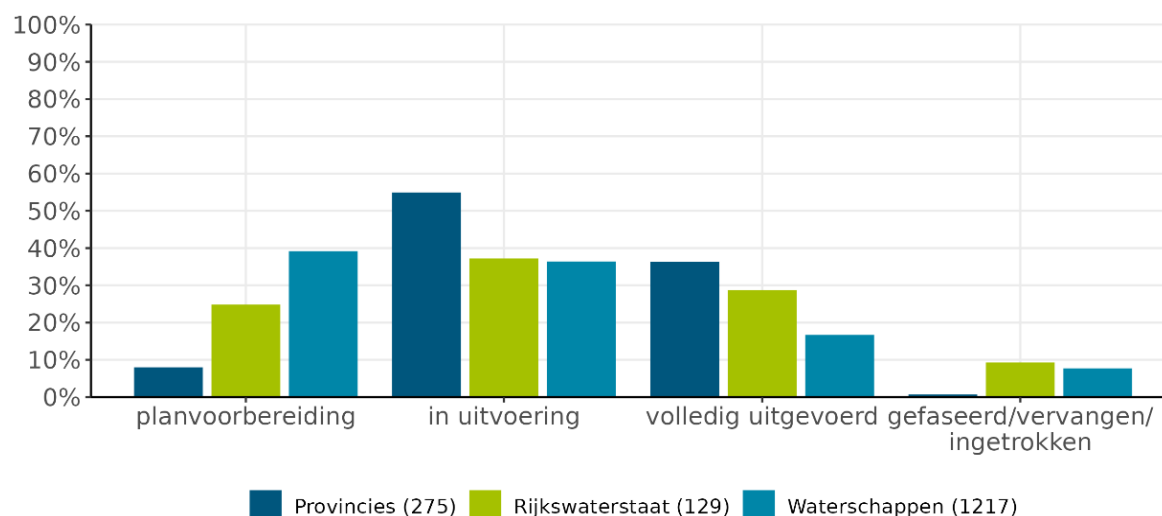
Sinds 2009 werkt Nederland aan de opgave van de Kaderrichtlijn Water (hierna: KRW), om de waterkwaliteit van het Nederlands oppervlaktewater te verbeteren. In planperioden van telkens zes jaar voert Nederland maatregelen uit, conform de stroomgebiedbeheerplannen (hierna: SGBP). De huidige planperiode (SGBP3) loopt van 2022 tot en met 2027. Om de uitvoering van eerder afgesproken KRW-maatregelen te bewaken, is in 2023 dit dashboard ontwikkeld. Het dashboard heeft als functie om inzicht te geven in de voortgang van de uitvoering van de SGBP-maatregelen in het KRW-maatregelenprogramma 2022-2027 en (bijgevolg) mogelijkheden tot bijsturing te geven.

Dit dashboard wordt jaarlijks vastgesteld voor het BO WATER en ter informatie verzonden naar de Tweede Kamer. Het geeft de voortgang weer per 1 januari 2025. Het dashboard geeft een beeld van de voortgang van de gebiedsspecifieke maatregelen en van de verwachting of deze maatregelen uiterlijk eind 2027 uitgevoerd zijn. Tevens geeft het dashboard een beeld van de voortgang van generieke maatregelen. De informatie in het dashboard is gebaseerd op door de waterbeheerders aangeleverde informatie en de inhoudelijk dossierhouders bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Landbouw, Voedselzekerheid, Visserij en Natuur.

Voortgang gebiedsspecifieke maatregelen

Het dashboard gaat in op de voortgang van 1621 maatregelen en de verwachting of maatregelen uiterlijk eind 2027 uitgevoerd zijn voor 1539 maatregelen omdat sinds het vaststellen van de SGBPs maatregelen geschrapt, vervangen, gefaseerd zijn.

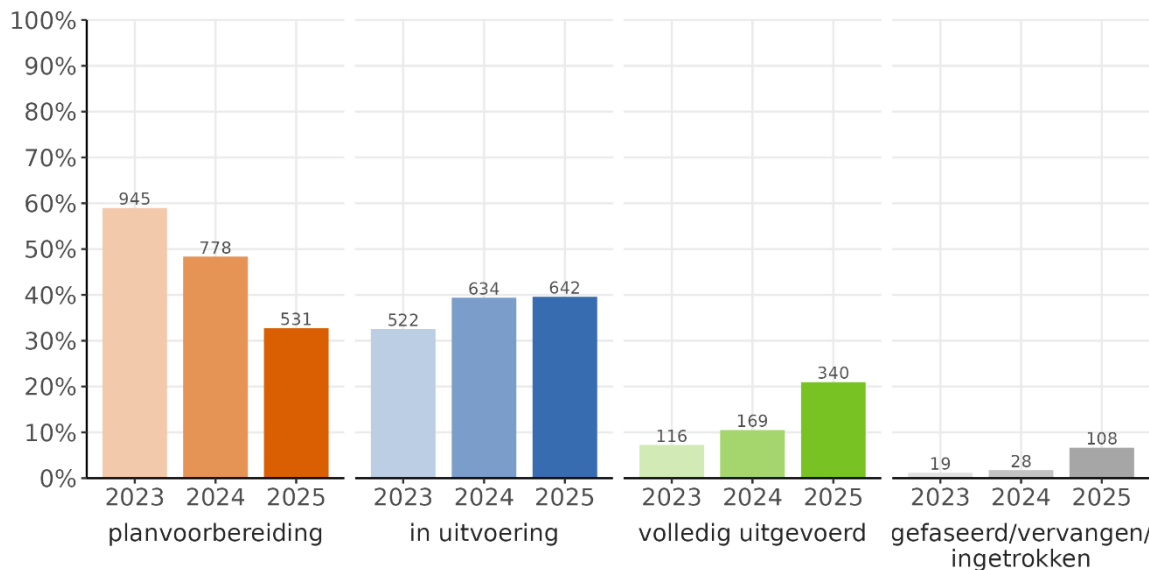
Onderstaande figuur toont (per waterbeheerder) de fase waar de maatregelen zich per eind 2024 in bevinden.

Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen (Landelijk) aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel per type beheerder dat zich in een bepaalde fase bevindt

We merken hierbij op dat de categorie ‘in uitvoering’ ook beheermaatregelen bevat die continu in uitvoering zijn en geen finale realisatie kennen wat de hoogte van deze kolommen in enige mate vertekent. Daarnaast wegen alle maatregelen in dit overzicht even zwaar mee terwijl in praktijk er grote verschillen zijn in omvang en impact op het halen van het doelbereik.

Als we deze voortgang vergelijken met de beelden uit 2023 en 2024, dan is een stapsgewijze verschuiving over de jaren van ‘planvoorbereiding’ naar ‘in uitvoering’ en ‘volledig uitgevoerd’ zichtbaar. Zo is het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is, is de afgelopen twee jaar met 44% gedaald.

Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen (Landelijk) aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 1621 maatregelen

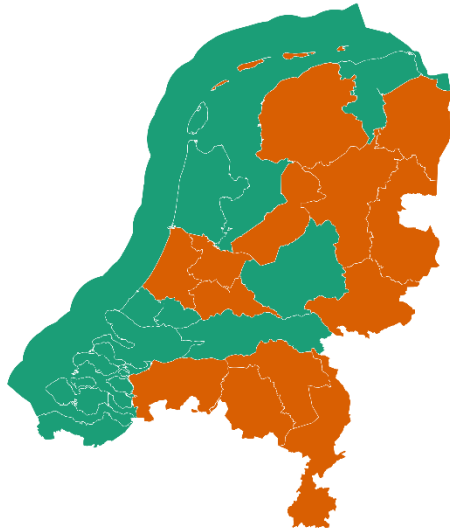
Verwachting gebiedsspecifieke maatregelen

De beheerders geven aan dat circa een kwart van de maatregelen reeds is gerealiseerd (390), te verwachten dat circa 60% tijdig wordt uitgevoerd (918) en dat circa 15% (231) niet tijdig is uitgevoerd eind 2027. Onderstaande figuur toont in welke regio's de maatregelen liggen waarvan verwacht wordt dat ze niet uitgevoerd zijn uiterlijk eind 2027. Rijkswaterstaat geeft aan te sturen het op het uitvoeren van al hun resterende maatregelen voor eind 2027, maar verwijst daarbij wel naar de begin dit jaar verzonden kamerbrief¹ en de daarin genoemde risico's. Ook 9 van de 22 waterschappen en 4 van de 12 provincies geven aan al de resterende maatregelen zijn uitgevoerd voor eind 2027.²

¹ [Kamerbrief over kostenstijging KRW Uitvoeringsprogramma Rijkswaterstaat | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

² Een beperkt aantal oppervlaktewater-maatregelen die provincies en/of gemeenten uitvoeren, worden gerapporteerd door waterschappen. Een beperkt aantal grondwater-maatregelen die waterschappen uitvoeren, worden gerapporteerd door provincies.

Oppervlaktewater-maatregelen per Waterschap en Rijkswaterstaat

■ Nee ■ Ja

Grondwater-maatregelen per Provincie

■ Nee ■ Ja ■ Geen maatregelen in 2022-2027

Verwachting per type maatregel-waterbeheerder van waar gebiedsgerichte maatregelen uiterlijk uitgevoerd zullen zijn in 2027 (aangegeven in 2025)

Het beeld van 2025 van het aantal maatregelen dat tijdig gereed is, is niet één-op-één te vergelijken met 2023 en 2024. Dit komt doordat de uitvraag is gewijzigd ten opzichte van voorgaande jaren. Bij de bevraging in 2025 is gevraagd of beheerders verwachten of maatregelen tijdig gereed zijn. In 2023 en 2024 is gevraagd of, en zo ja wat voor soort, risico beheerders zagen ten aanzien van de tijdige uitvoering van maatregelen. De feitelijke situatie is dus niet in alle gevallen veranderd, wel de manier waarop het uitgevraagd en gerapporteerd is. Daardoor kan niet goed beoordeeld worden of er minder maatregelen zijn met een risico op niet-tijdige uitvoering dan vorig jaar.

Voortgang en verwachting generieke beleidsmaatregelen

De kwaliteit van het Nederlandse oppervlakte- en grondwater is in belangrijke mate afhankelijk van nationaal beleid en wet- en regelgeving. Dit betreft met name het beleid dat gericht is op het voorkomen dat schadelijke stoffen in het water terechtkomen en omvat:

- actuele emissies van toxische stoffen uit diffuse bronnen en puntlozingen, waaronder bestrijdingsmiddelen en andere chemische stoffen;
- vermessing door een teveel aan nutriënten stikstof en fosfor.

We onderscheiden drie soorten generiek beleid: i) mestbeleid, ii) gewasbeschermingsmiddelenbeleid, en iii) vergunningverlening, handhaving en toezicht.

Ten aanzien van mestbeleid zijn er 4 afspraken vastgelegd in het 7e NAP, 5 in het 7e NAP Addendum en 3 in de Derogatiebeschikking EC. Van deze afspraken is het merendeel reeds ingevoerd via wetgeving. Van de resterende afspraken was een belangrijk deel geboogde te worden voorzien via het NPLG. Door het wegvallen hiervan moet er een nieuw manier gevonden worden om dit tot uitvoering te brengen, e.g. via het RLN. Ten aanzien van de maatregel 'Aanpassen stikstofgebruiksnormen' wordt verwacht dat deze niet tijdig gereed is.

Ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelenbeleid zijn er 13 afspraken vastgelegd in de Toekomstvisie gewasbescherming 2030. Van deze afspraken is het merendeel gerealiseerd of loopt de uitwerking daarvan met de verwachting dat dit voor eind 2027 gerealiseerd is. Enkel van de afspraak om concrete acties en maatregelen in de Provinciale Programma's Landelijk Gebied op te nemen om de impact van gewasbeschermingsmiddelen op de waterkwaliteit te verminderen, wordt verwacht dat deze niet tijdig gerealiseerd zal zijn omdat het Rijk is gestopt met het NPLG, niet meer stuurt op provinciale programma's en middelen uit het Transitiefonds zijn geschrapt. Provincies kunnen wel eigenstandig door met de provinciale programma's en met de uitvoering van koplopertrajecten PPLG's waarvoor middelen beschikbaar zijn gesteld. Dit krijgt deels (en vanwege ontbrekende financiering beperkt) een plek in de ontwikkeling van provinciale impulsprogramma's zoals in Utrecht en Noord-Brabant.

Ten aanzien van vergunningverlening, handhaving en toezicht zijn er 5 afspraken vastgelegd in verschillende kamerbrieven en 1 in het DAW. Van deze afspraken loopt de uitwerking. De verwachting is dat alle afspraken eind 2027 zijn ingevuld.

Inhoud

Achtergrond	6
Leeswijzer	7
A. Voortgang in 2024: gebiedsgerichte maatregelen	8
A.1. Landelijk beeld.....	8
A.2. Beeld per stroomgebied.....	10
A.2.1 Deelstroomgebied Noord	11
A.2.2. Deelstroomgebied Rijn-Oost.....	14
A.2.3. Deelstroomgebied Rijn-West	18
A.2.4. Deelstroomgebied Maas.....	22
A.2.5. Deelstroomgebied Schelde	25
B. Vergelijking van de huidige stand van zaken met voorgaande jaren	28
B.1 Landelijk.....	28
B.2 Duiding per deelstroomgebied	29
B.2.1 Deelstroomgebied Noord	29
B.2.2 Deelstroomgebied Rijn-Oost.....	29
B.2.3 Deelstroomgebied Rijn-West	30
B.2.4 Deelstroomgebied Maas.....	30
B.2.5 Deelstroomgebied Schelde.....	31
C. Voortgang in 2024: generiek beleid.....	33
C.1 Mestbeleid	33
C.2 Gewasbeschermingsmiddelenbeleid	35
C.3 Vergunningverlening, handhaving en toezicht (VTH)	38

Achtergrond

Sinds 2009 werkt Nederland aan de opgave van de Kaderrichtlijn Water (hierna: KRW), om de waterkwaliteit van het Nederlands oppervlaktewater te verbeteren. In planperioden van telkens zes jaar voert Nederland maatregelen uit, conform de stroomgebiedbeheerplannen (hierna: SGBP). De huidige planperiode (SGBP3) loopt van 2022 tot en met 2027.

Wat is het doel van het dashboard?

Om de uitvoering van eerder afgesproken KRW-maatregelen te bewaken, is in 2023 dit dashboard ontwikkeld. Het dashboard heeft als functie om inzicht te geven in de voortgang van de uitvoering van de SGBP-maatregelen in het KRW-maatregelenprogramma 2022-2027 en (bijgevolg) mogelijkheden tot bijsturing te geven.

Dit dashboard wordt jaarlijks vastgesteld voor het BO WATER en ter informatie verzonden naar de Tweede Kamer. De informatie in het dashboard is gebaseerd op door de waterbeheerders aangeleverde informatie en geeft de voortgang weer per 1 januari 2025.

Waar gaat het dashboard over?

Het dashboard geeft een beeld van de voortgang van de gebiedsspecifieke maatregelen en van de verwachting of deze maatregelen uiterlijk eind 2027 uitgevoerd zijn. Tevens geeft het dashboard een beeld van de voortgang van generieke maatregelen.

Voor wat betreft de gebiedsspecifieke maatregelen is de voortgang uitgevraagd op 1689 maatregelen. 1660 hiervan zijn SGBP-maatregelen. De 29 niet-SGBP maatregelen zijn buiten beschouwing gelaten in de analyses in dit dashboard. Van deze 1660 maatregelen hebben 39 maatregelen een omvang "0". Dat wil zeggen dat het onduidelijk is welke impact ze hebben op (het behalen van) doelbereik en dat de voortgang eveneens niet is aangegeven. Om die reden zijn deze maatregelen in (de analyses in) dit dashboard ook buiten beschouwing gelaten. Van de 1660 maatregelen zijn sinds het vaststellen van de SGBPs 121 maatregelen geschrapt, vervangen, gefaseerd of heeft men dit jaar geen verwachting aangegeven of de maatregel uiterlijk eind 2027 zal zijn uitgevoerd. Als gevolg hiervan gaan de figuren in het vervolg van dit dashboard die inzicht geven in voortgang over 1660 maatregelen en figuren die inzicht geven in verwachting of maatregelen uiterlijk eind 2027 uitgevoerd zijn over 1539 maatregelen. Dit onderscheid is bij de figuren steeds aangegeven.

Naast deze gebiedsspecifieke maatregelen geeft het dashboard tevens inzicht in de voortgang van de generieke beleidsmaatregelen. Dit zijn maatregelen ten aanzien van mest, gewasbescherming en vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) die in 35 afspraken zijn vastgelegd. Het dashboard geeft inzicht in de mate waarin deze afspraken reeds zijn ingevuld.

Hoe is het dashboard tot stand gekomen?

De voortgangs- en verwachtingsinformatie in dit dashboard over de gebiedsgerichte maatregelen is resultaat van een uitvraag naar de stand van zaken bij de waterbeheerders die de maatregelen uitvoeren: de waterschappen, de provincies en Rijkswaterstaat. Deze informatie is in de eerste twee maanden van 2025 uitgevraagd door het Informatiehuis Water (hierna: IHW). De door IHW geïnventariseerde data zijn door het KRW Impulsprogramma verwerkt tot een dashboard rapportage. De duiding / nadere invulling van de resultaten per deelstroomgebied is afgestemd en verder aangevuld samen met de betreffende stroomgebieden, via de voorzitters van de regionale ambtelijke overleggen per stroomgebied (hierna: RAO's) in Hoofdstuk A.

Anders dan in bij de bevraging in 2023, 2024 is ten aanzien van verwachting of maatregelen tijdig gereed zijn in 2025 gevraagd om of beheerders verwachten of maatregelen tijdig gereed zijn. In 2023 en 2024 is gevraagd of, en zo ja wat voor soort, risico beheerders zagen ten aanzien van de tijdige uitvoering van maatregelen. Omdat de vraagstelling is aangepast, is de inputinformatie ten aanzien van deze verwachtingen niet geheel vergelijkbaar.

De voortgangsinformatie ten aanzien van generiek beleid (Hoofdstuk C) is opgevraagd bij de inhoudelijk dossierhouders bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Landbouw, Voedselzekerheid, Visserij en Natuur.

De gegevens die gebruikt zijn bij het opstellen van dit dashboard zijn tevens te raadplegen via deze link:

royalhaskoningdhv.shinyapps.io/Dashboard-KRW-maatregelen/

Leeswijzer

Het vervolg van dit dashboard is opgebouwd uit de volgende hoofdstukken. Hoofdstuk A geeft een beeld van de voortgang van gebiedsgerichte maatregelen zoals opgeschreven in het SGBP waarna in Hoofdstuk B een vergelijking van deze voortgang wordt gemaakt met het dashboard van vorig jaar. Hoofdstuk A presenteert tevens de inschattingen van de waterbeheerders van het deel van de gebiedsgerichte maatregelen waarvan ze verwachten deze tijdig, dat wil zeggen uiterlijk 2027, te realiseren.

Hoofdstuk C bevat ten slotte een overzicht van de voortgang van generiek beleid; dat wil zeggen beleid ten aanzien van: mest, gewasbeschermingsmiddelen, en vergunningverlening, handhaving en toezicht.

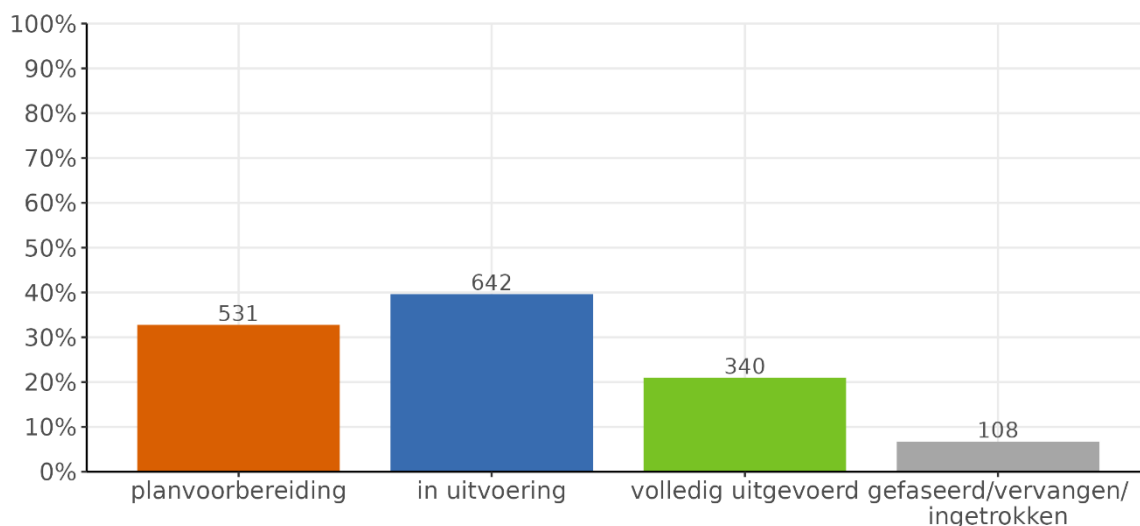
A. Voortgang in 2024: gebiedsgerichte maatregelen

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de voortgang van de gebiedsgerichte maatregelen en de mate waarin de beheerders verwachten dat deze maatregelen uiterlijk in 2027 worden gerealiseerd. Het hoofdstuk start met het geven van het landelijke beeld en splitst dit vervolgens uit naar de beelden voor ieder van de vijf stroomgebieden in Nederland. Iedere paragraaf gaat daartoe in op: i) de voortgang van de uitvoering van maatregelen, en ii) de verwachting welk deel van de maatregelen voor 2027 is uitgevoerd.

A.1. Landelijk beeld

Voortgang uitvoering

Figuur 1 toont dat van de 1621³ SGBP-maatregelen eind 2024 het grootste deel nog zat in planvoorbereiding (531, oftewel 32%) of uitvoering (642, oftewel 39%). Ongeveer een vijfde van alle maatregelen (340, oftewel 21%) was in 2024 volledig uitgevoerd.

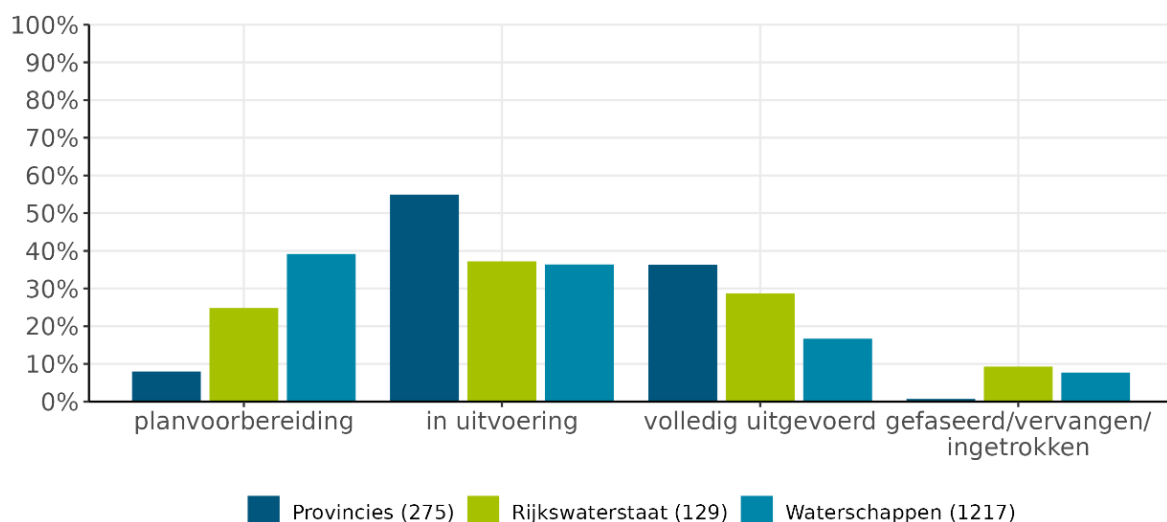

Figuur 1 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen (Landelijk) aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totale aantal maatregelen per type beheerder van het totaal van 1621 maatregelen

Figuur 2 splitst deze maatregelen verder uit naar type beheerder dat verantwoordelijk is voor betreffende maatregel: een waterschap, Rijkswaterstaat, een provincie. De figuur laat zien dat waterschappen verantwoordelijk zijn voor het uitvoeren van veruit het grootste deel van de maatregelen en dat voor deze beheerders nog een aanzienlijk deel van de maatregelen in de planvoorbereiding zit (39%). Bij RWS en provincies is dit respectievelijk 25% en 8%.

³ Maatregelen met omvang “0” zijn niet meegenomen in de resultaten.

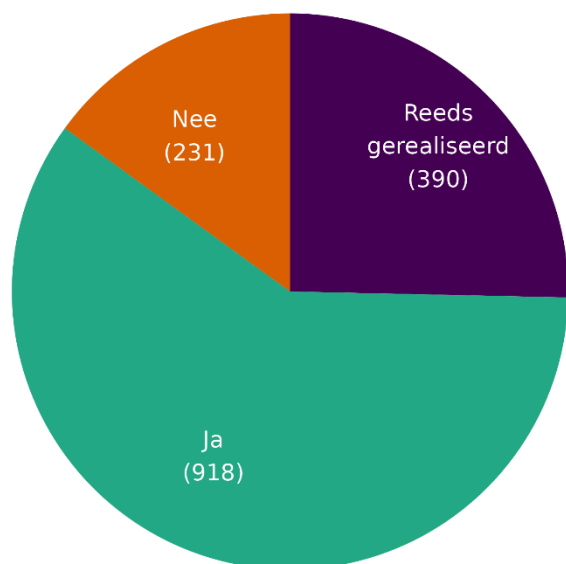

Figuur 2 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen (Landelijk) aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel per type beheerder dat zich in een bepaalde fase bevindt

Bij de interpretatie van deze gegevens zijn twee nuanceringen van belang. Ten eerste bevat de categorie 'in uitvoering' beheermaatregelen die continu in uitvoering zijn en geen finale realisatie kennen. Dit vertekent in enige mate de hoogte van de kolommen 'in uitvoering'. Ten tweede wegen alle maatregelen in dit overzicht even zwaar mee terwijl in praktijk er grote verschillen in omvang en impact op het halen van het doelbereik bestaan. In de detailanalyses in Paragraaf 2 van dit hoofdstuk gaan we nader op dit verschil in omvang in.

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

De beheerders geven aan te verwachten dat slechts een klein deel (231 stuks oftewel 15%) van de 1539⁴ maatregelen niet is uitgevoerd eind 2027.

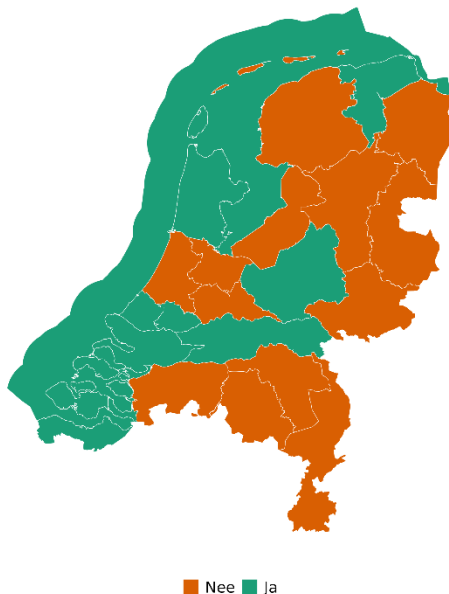
NB Van de 1539 SGBP-maatregelen is in totaal 9% (145 stuks) niet meegenomen in deze figuur omdat deze de status vervangen, ingetrokken, of gefaseerd hebben gekregen. Ook zijn de maatregelen niet opgenomen omdat daarvoor geen risico inschatting is gegeven.

Figuur 3 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen (Landelijk) uiterlijk uitgevoerd in 2027 (aangegeven in 2025)

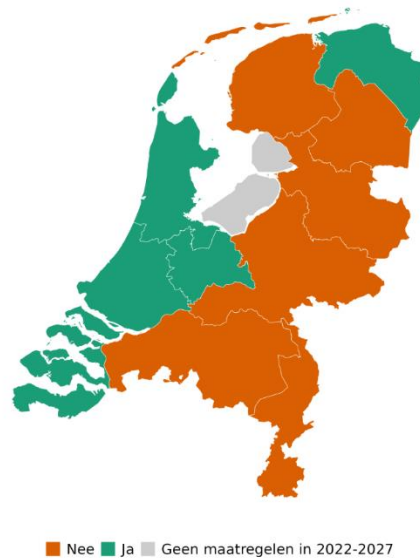
⁴ Maatregelen zonder verwachtingsinschatting of die zijn geschrapt of vervangen zijn niet meegenomen.

Onderstaand toont Figuur 4 hoe de 231 maatregelen waarvan verwacht wordt dat ze niet uitgevoerd zijn uiterlijk eind 2027, zijn verspreid over provincies en waterschappen. Rijkswaterstaat geeft aan te sturen op het uitvoeren van al hun resterende maatregelen voor eind 2027, maar verwijst daarbij wel naar de begin dit jaar verzonden kamerbrief en de daarin genoemde risico's.⁵ Ook 9 van de 22 waterschappen en 4 van de 12 provincies geven aan al hun resterende maatregelen te hebben uitgevoerd voor eind 2027.⁶

Waterschappen en Rijkswaterstaat

Provincies

Figuur 4 Verwachting per type waterbeheerder van waar gebiedsgerichte maatregelen uiterlijk uitgevoerd zullen zijn in 2027 (aangegeven in 2025)

A.2. Beeld per stroomgebied

De maatregelen uit SGBP 3 zijn toegekend aan een deelstroomgebied; behalve een aantal maatregelen van Rijkswaterstaat die deelstroomgebied overschrijdend zijn. Deze zijn in deze analyse aan meerdere deelstroomgebieden toegekend. Hieronder volgt per deelstroomgebied een algemene analyse van de voortgang op uitvoering en de verwachting op status uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Ten slotte wordt per deelstroomgebied inzicht gegeven in de voortgang en verwachting per type maatregel en de omvang van deze maatregelen.

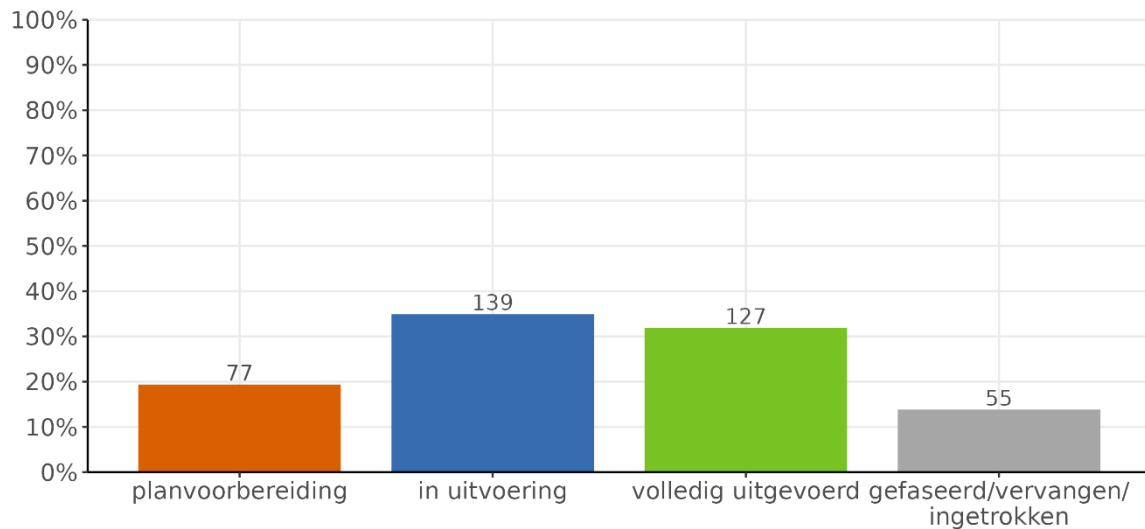
⁵ [Kamerbrief over kostenstijging KKRW Uitvoeringsprogramma Rijkswaterstaat | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

⁶ Voor de provincie Zeeland heeft deze inschatting betrekking op 1 maatregel omdat bij deze provincie maar 1 maatregel is belegd.

A.2.1 Deelstroomgebied Noord

Voortgang uitvoering

Het deelstroomgebied Noord heeft 398⁷ maatregelen waarvan 343 (87%) “actief” en 55 (13%) geschrapt en/of vervangen. Per januari 2025 zijn van de 398 maatregelen 77 (19%) nog niet in uitvoering en 127 (31%) reeds uitgevoerd. In vergelijking met het landelijke beeld is binnen dit deelstroomgebied een groter deel van de maatregelen reeds in uitvoering.

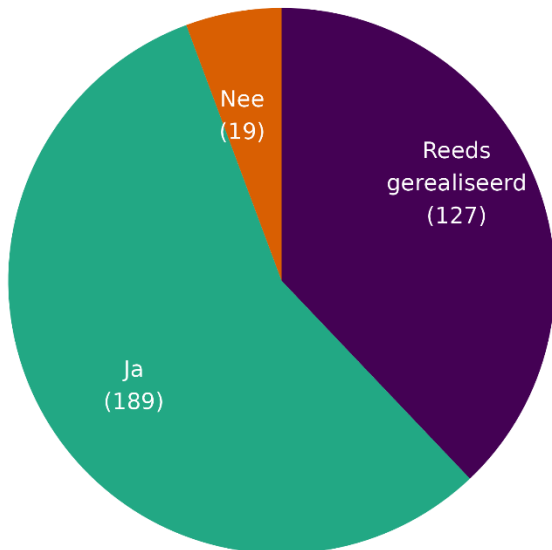
Figuur 5 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen voor deelstroomgebied Noord aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totale aantal maatregelen per type beheerder van het totaal van 398 maatregelen

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Van 19 (6%) van de 335⁸ maatregelen wordt verwacht dat deze niet zijn uitgevoerd eind 2027.

⁷ Maatregelen met 0 omvang zijn niet meegenomen.

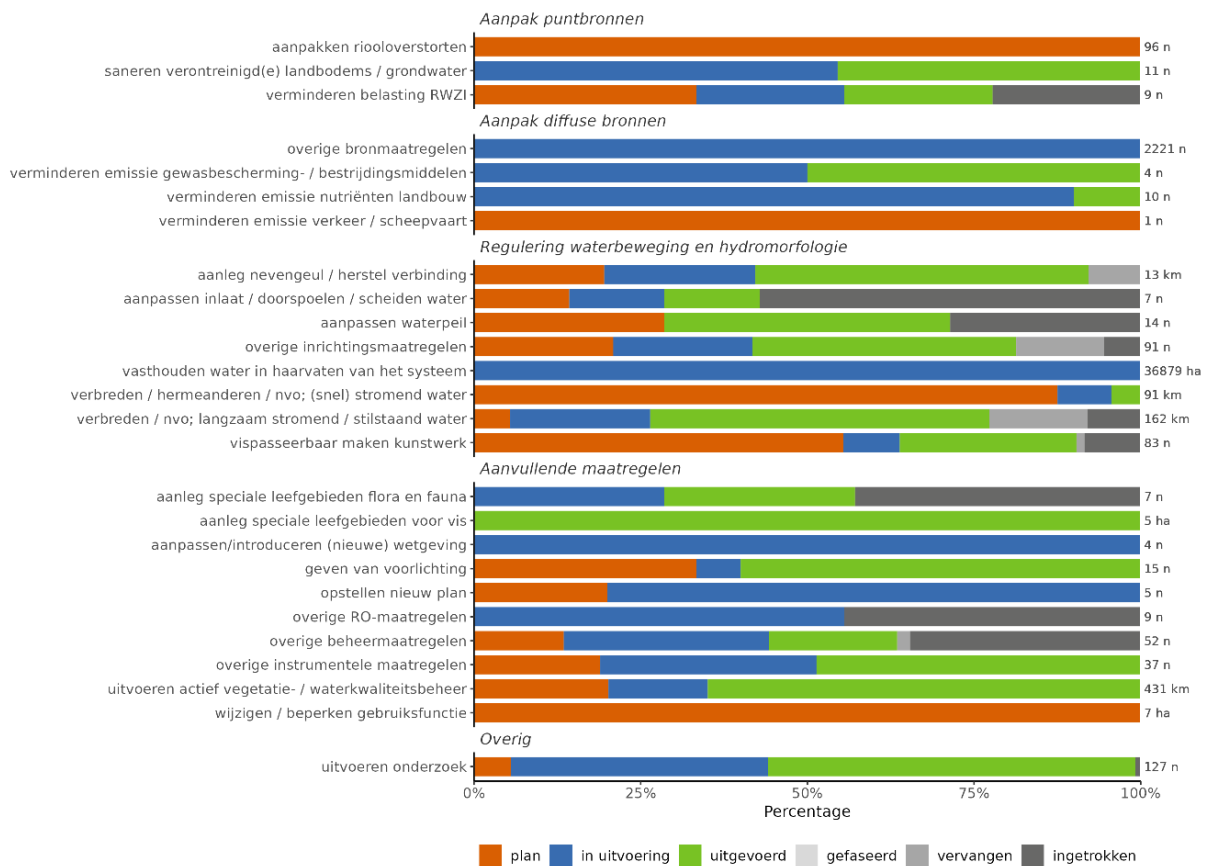
⁸ Maatregelen zonder verwachtingsinschatting of die zijn geschrapt of vervangen zijn niet meegenomen.

Figuur 6 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Noord uiterlijk uitgevoerd in 2027 (aangegeven in 2025)

Detailbeeld voortgang uitvoering en verwachting uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Onderstaand geeft Figuur 7 de voortgang per type maatregel weer voor gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Noord.

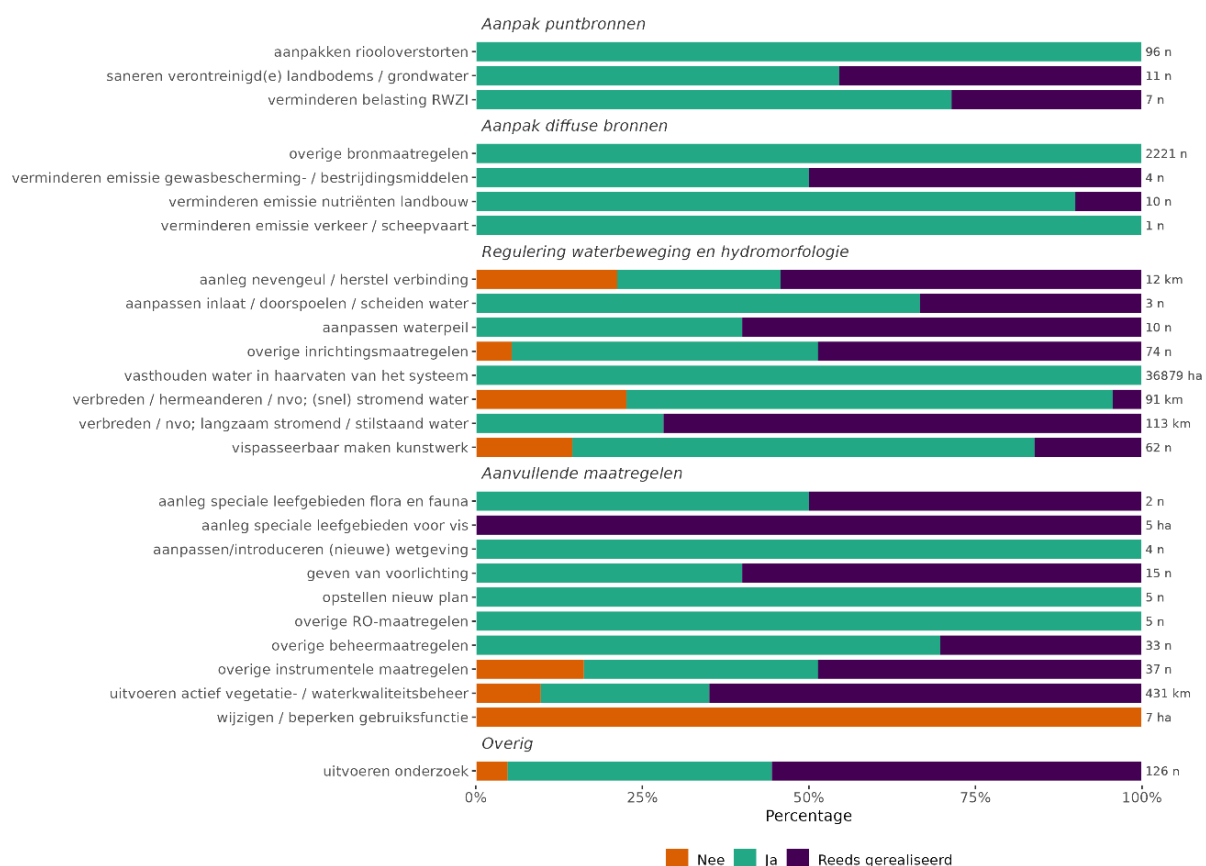

Figuur 7 Voortgang gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Noord uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

De figuur toont dat de maatregelen die nog niet in uitvoering zijn, verspreid zijn over

meerdere typen maatregelen, bijna uitsluitend rond aanpak puntbronnen, waterbeweging en hydromorfologie en aanvullende maatregelen. Tevens valt de positieve voortgang op van de maatregelen rond aanpak diffuse bronnen (slechts 1 maatregel nog in planvoorbereiding) en maatregel vasthouden van water in haarvaten van het systeem op (100% in uitvoering, 36.879 ha).

Figuur 8 toont vervolgens de verwachting ten aanzien van het tijdig voltooiën van deze maatregelen. Waar Figuur 7 nog liet zien dat de aanpakken riooloverstorten (90) nog niet in de uitvoering zijn, toont Figuur 8 dat verwacht wordt dat deze wel tijdig uitgevoerd worden. De maatregelen die in Figuur 8 genoemd worden niet tijdig te worden uitgevoerd, zitten voor een belangrijk deel nog niet in uitvoeringsfase. Vooral verbreden/hermeanderen/natuur vriendelijke oevers zit bijna uitsluitend nog in planvoorbereiding (87,5%, 79 km).

Figuur 8 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen gereed eind 2027 Deelstroomgebied Noord uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

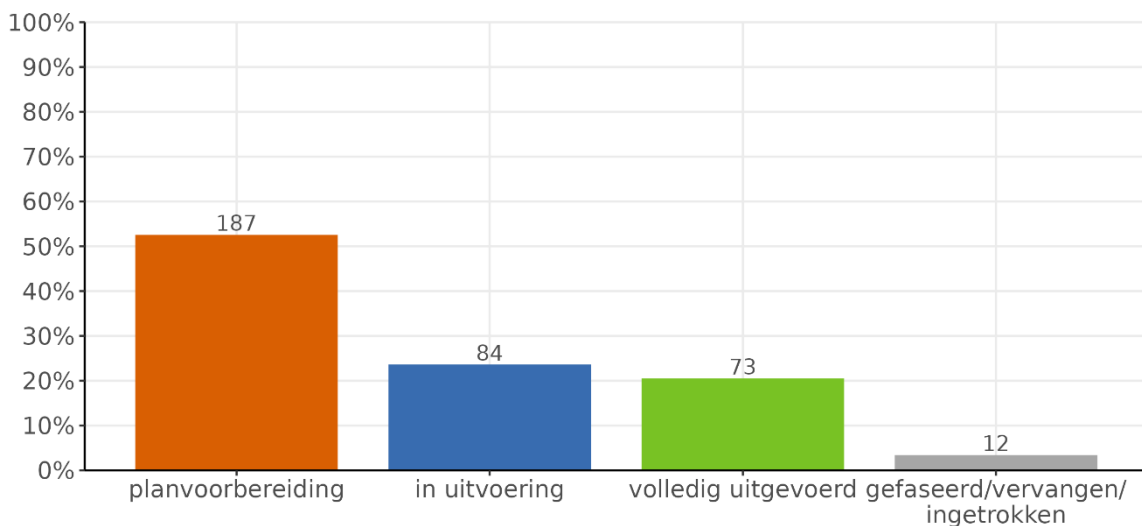
Zoals aangegeven wordt voor 6% (19) van de actieve maatregelen verwacht niet te zijn uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Ook in omvang van de maatregelen zijn dit behalve enkele uitzonderingen, geen hoge aantallen. Dit betreft voornamelijk maatregelen rond waterbeweging en hydromorfologie en aanvullende maatregelen. Onder aanvullende maatregelen betreft het maatregelen ten aanzien van het uitvoeren van actief vegetatie- en waterkwaliteitsbeheer (9,7%, 43 km) en het wijzigen of beperken van gebruiksfuncties (100%, 7 ha). Bij waterberging en hydromorfologie gaat het voornamelijk over verbreden/hermeanderen/natuur vriendelijke en de aanleg/herstel

van de verbinding d.m.v. nevengeulen waarvan ongeveer 22% (respectievelijk 2,1 km en 20,5 km) van de omvang van maatregelen verwacht wordt niet te zijn uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Bij vispasseerbaar maken kunstwerken is de verwachting dat 12% (9n) niet uitgevoerd is uiterlijk 2027.

A.2.2. Deelstroomgebied Rijn-Oost

Voortgang uitvoering

Het deelstroomgebied Rijn-Oost heeft 356⁹ maatregelen. Daarvan zijn er 344 (97%) “actief” en 12 (3%) geschrapt en/of vervangen. Per januari 2025 zijn van de 356 maatregelen 187 (53%) nog niet in uitvoering en 73 (21%) reeds uitgevoerd. In vergelijking met het landelijke beeld staat het deelstroomgebied minder ver in de uitvoering van de maatregelen.

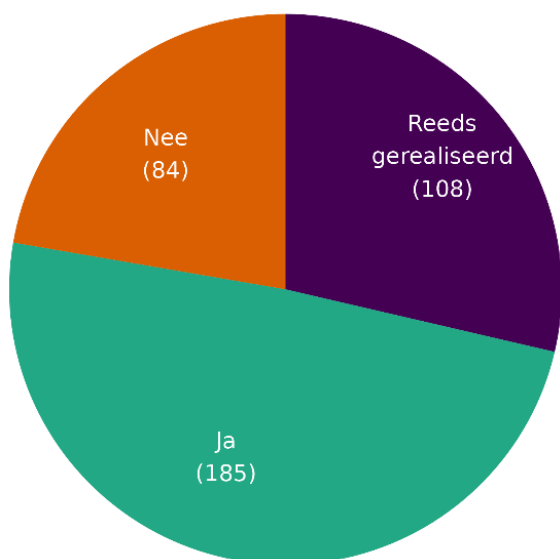
Figuur 9 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen voor deelstroomgebied Rijn-Oost aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totale aantal maatregelen per type beheerder van het totaal van 356 maatregelen

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Van 84 (22%) van de 377¹⁰ maatregelen wordt verwacht dat deze niet zijn uitgevoerd eind 2027.

⁹ Maatregelen met 0 omvang zijn niet meegenomen.

¹⁰ Maatregelen zonder verwachtingsinschatting of die zijn geschrapt of vervangen zijn niet meegenomen.

Figuur 10 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Rijn-Oost uiterlijk uitgevoerd in 2027 (aangegeven in 2025)

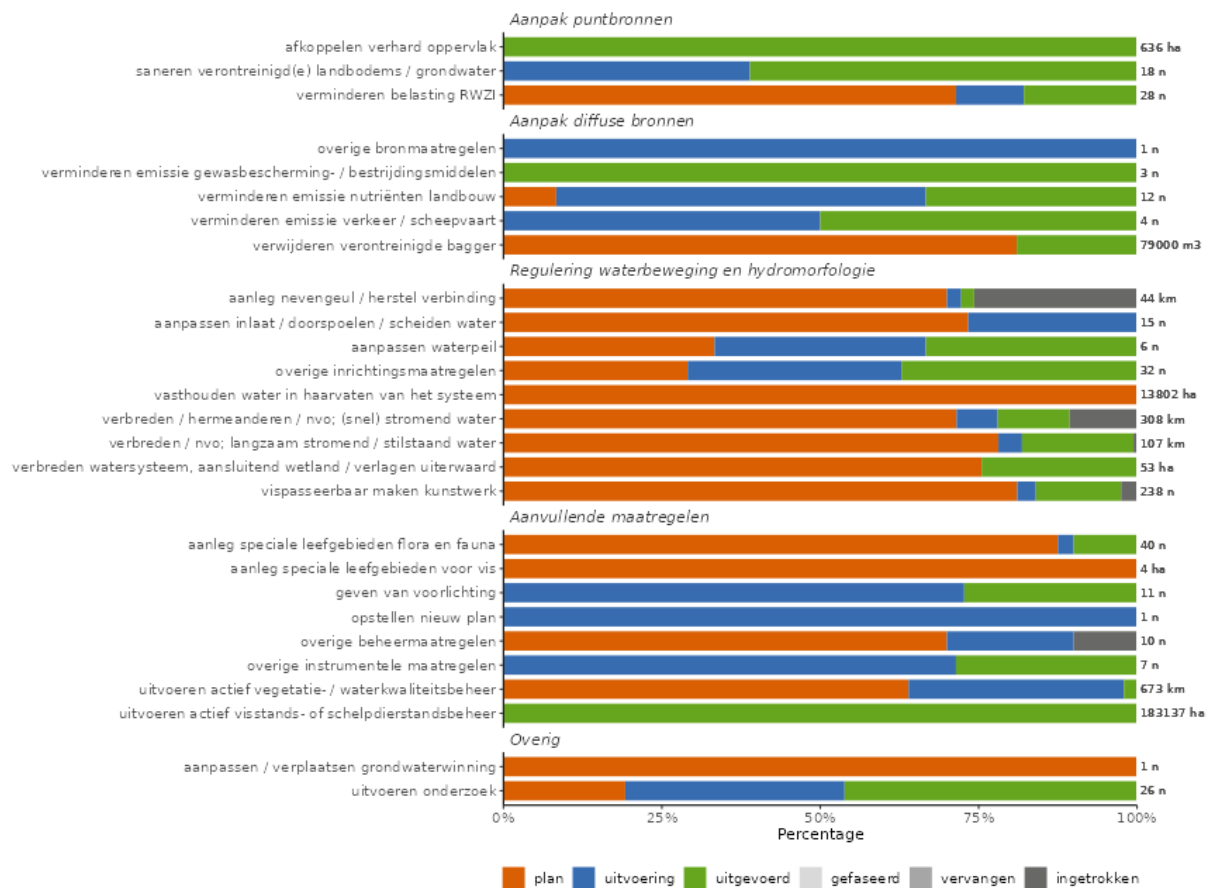
De regio geeft aan dat voor de meeste van de 84 maatregelen waarvan wordt verwacht dat deze niet tijdig uitgevoerd zullen zijn, geldt dat de uitvoering is gestart of binnenkort start, maar dat er risico's zijn waardoor de maatregel naar verwachting niet tijdig volledig zal zijn uitgevoerd. Dit aantal is relatief groot omdat veel maatregelen gebundeld in enkele (gebieds)projecten zijn opgenomen die zijn vertraagd. Zo zijn bijvoorbeeld bij één waterbeheerder 27 maatregelen in 4 projecten gecombineerd. De vertraging in een (gebieds)project treft daarmee gelijk meerdere KRW-maatregelen.

De belangrijkste oorzaken van niet tijdige uitvoering zijn:

- Grondbeschikbaarheid is voor een aantal gebiedsprojecten (met name bij de waterschappen Vechtstromen, WDODelta en Rijn en IJssel) een belangrijke reden dat de maatregelen niet tijdig kunnen worden uitgevoerd.
- De stikstofproblematiek en het niet tijdig kunnen verkrijgen van Natuurbeschermingswet vergunningen zorgen voor het niet tijdig kunnen realiseren van grond- en bouwactiviteiten (herstel- en inrichtingsmaatregelen in de waterlichamen, verbetering RWZI's).

Detailbeeld voortgang uitvoering en verwachting uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Onderstaand geeft Figuur 11 de voortgang per type maatregel weer voor gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Rijn-Oost.

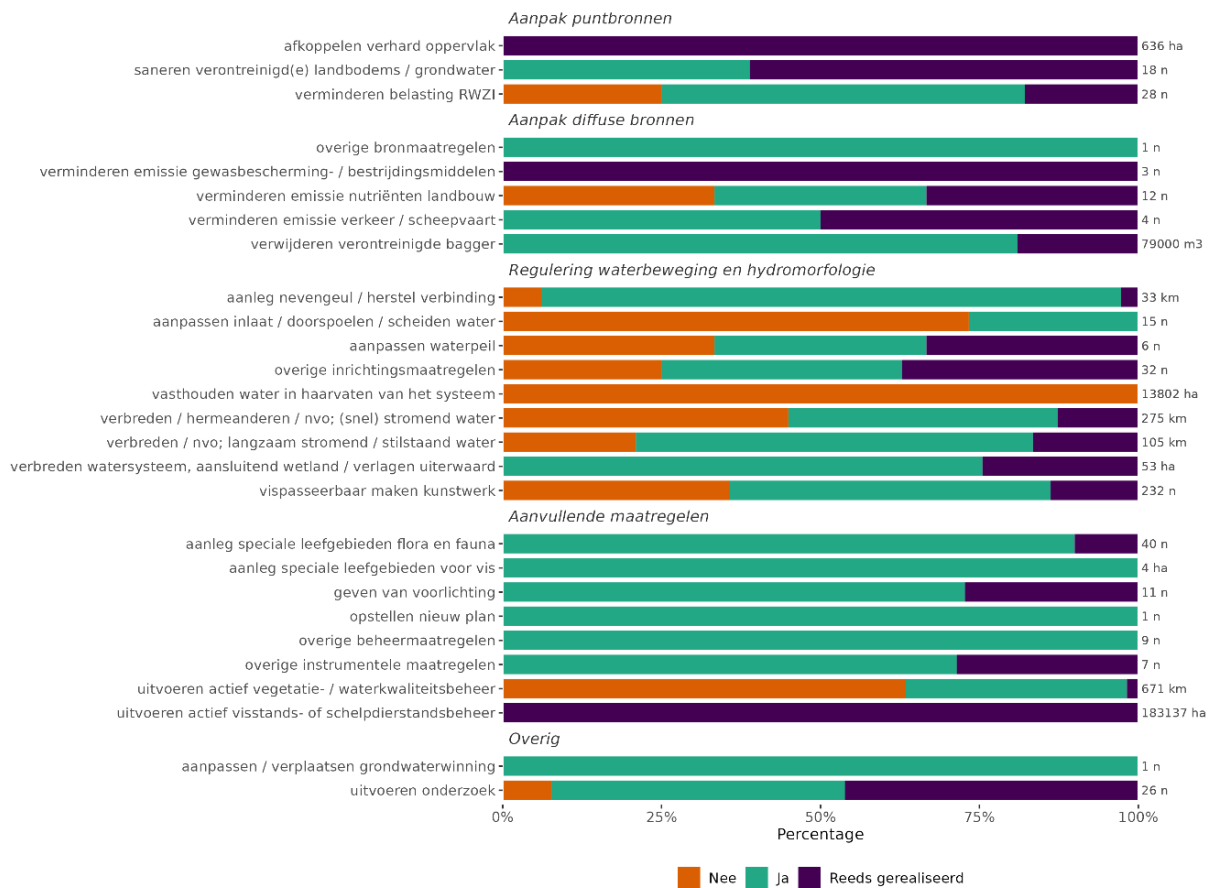

Figuur 11 Voortgang gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Rijn-Oost uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

De figuur toont dat een groot deel van de maatregelen nog in de planvoorbereidingsfase zit. Bij het type maatregel ‘vasthouden water in haarvaten van het systeem’ is 100% nog niet in uitvoering. Andere typen maatregelen die naar omvang voor een groot deel nog niet in uitvoering zijn, zijn verbreden/hermeanderen/natuurvriendelijke oevers (72%, 220 km), verbreden/natuurvriendelijke oevers (78%, 84 km), aanpassen inlaat/doorspoelen/scheiden water (73%, 11 n), vispasseerbaar maken kunstwerken (81%, 193 n), verminderen belasting RWZI (71%, 20 n), en uitvoeren actief vegetatie-/waterkwaliteitsbeheer (64%, 430 km). Tevens valt de positieve voortgang op van de maatregelen rond uitvoeren actief visstands- of schelpdierstandsbeheer (volledig uitgevoerd, 183.137 ha), verminderen emissie nutriënten landbouw (grotendeels in uitvoering of uitgevoerd, 12 n), en afkoppelen verhard oppervlak (volledig uitgevoerd, 636 ha).

Figuur 12 toont vervolgens de verwachting ten aanzien van het tijdig voltooiën van deze maatregelen. Van een groot deel van het type maatregelen die in Figuur 11 met name in de planvoorbereidingsfase zit, toont Figuur 12 dat deze maatregelen eind 2027 naar verwachting volledig gereed zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor verwijderen verontreinigde bagger (81%, 63.990 m³ in planvoorbereidingsfase) en verbreden watersysteem, aansluitend wetland/verlagen uiterwaarde (76%, 40 ha).

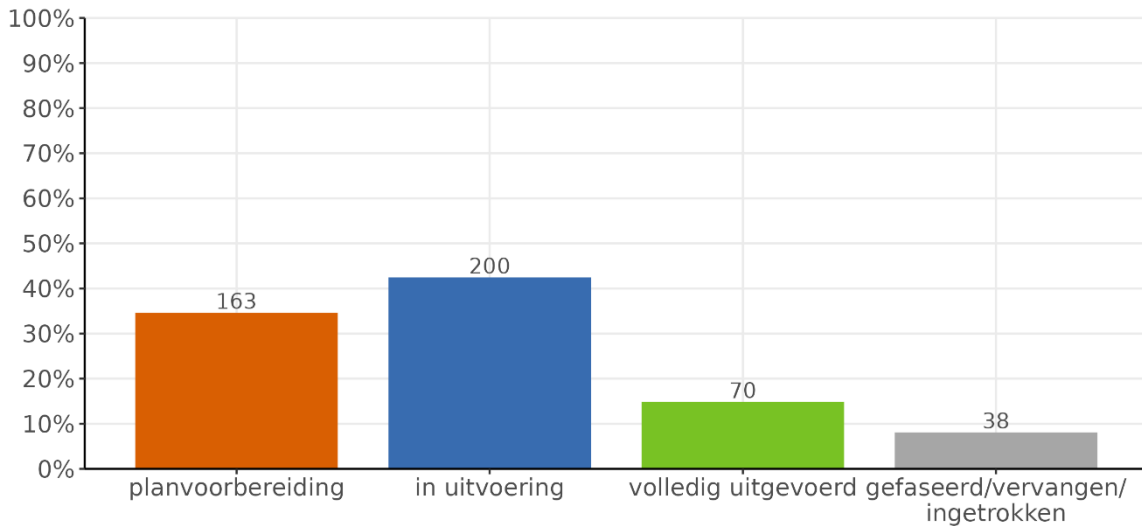
Figuur 12 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen gereed eind 2027 Deelstroomgebied Rijn-Oost uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

Zoals aangegeven wordt 22% (84) van de actieve maatregelen verwacht niet te zijn uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Deze 22% omvat maatregelen waarin grote aantallen hectares / strekkende kilometer worden gerealiseerd. Dit betreft voornamelijk maatregelen rond regulering waterbeweging en hydromorfologie. Van het type maatregel vasthouden water in haarvaten van het watersysteem (13.802 ha) wordt verwacht dat die in zijn geheel niet is uitgevoerd eind 2027. Andere typen maatregelen waarvan de verwachting is dat een aanzienlijk deel niet tijdig is uitgevoerd, zijn verbreden/hermeanderen/natuurvriendelijke oevers (45%, 123 km), verbreden/natuurvriendelijke oevers (21%, 22 km), aanpassen inlaat/doorspoelen/scheiden water (73%, 11 n), en vispasseerbaar maken kunstwerken (36%, 83 n). Naast de maatregelen rond regulering waterbeweging en hydromorfologie is van de volgende typen maatregelen de verwachting dat een deel eind 2027 niet is uitgevoerd: verminderen belasting RWZI (25%, 7 n), en uitvoeren actief vegetatie-/waterkwaliteitsbeheer (63%, 425 km).

A.2.3. Deelstroomgebied Rijn-West

Voortgang uitvoering

Het deelstroomgebied Rijn-West heeft 471¹¹ maatregelen, waarvan 433 (92%) “actief” en 38 (8%) geschrapt en/of vervangen. Per januari 2025 zijn van de 471 maatregelen 163 (35%) nog niet in uitvoering en 70 (15%) reeds uitgevoerd. In vergelijking met het landelijke beeld staat het deelstroomgebied minder ver in de uitvoering van de maatregelen.

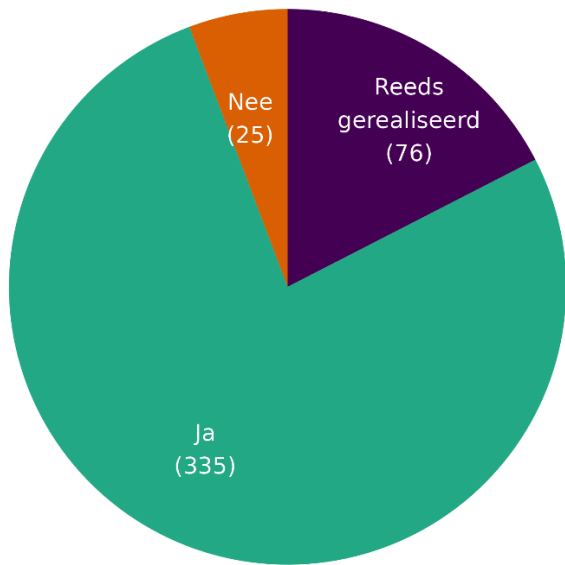
Figuur 13 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen voor deelstroomgebied Rijn-West aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totale aantal maatregelen per type beheerder van het totaal van 471 maatregelen

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Van 25 (6%) van de 436¹² maatregelen wordt verwacht dat deze niet zijn uitgevoerd eind 2027.

¹¹ Maatregelen met 0 omvang zijn niet meegenomen.

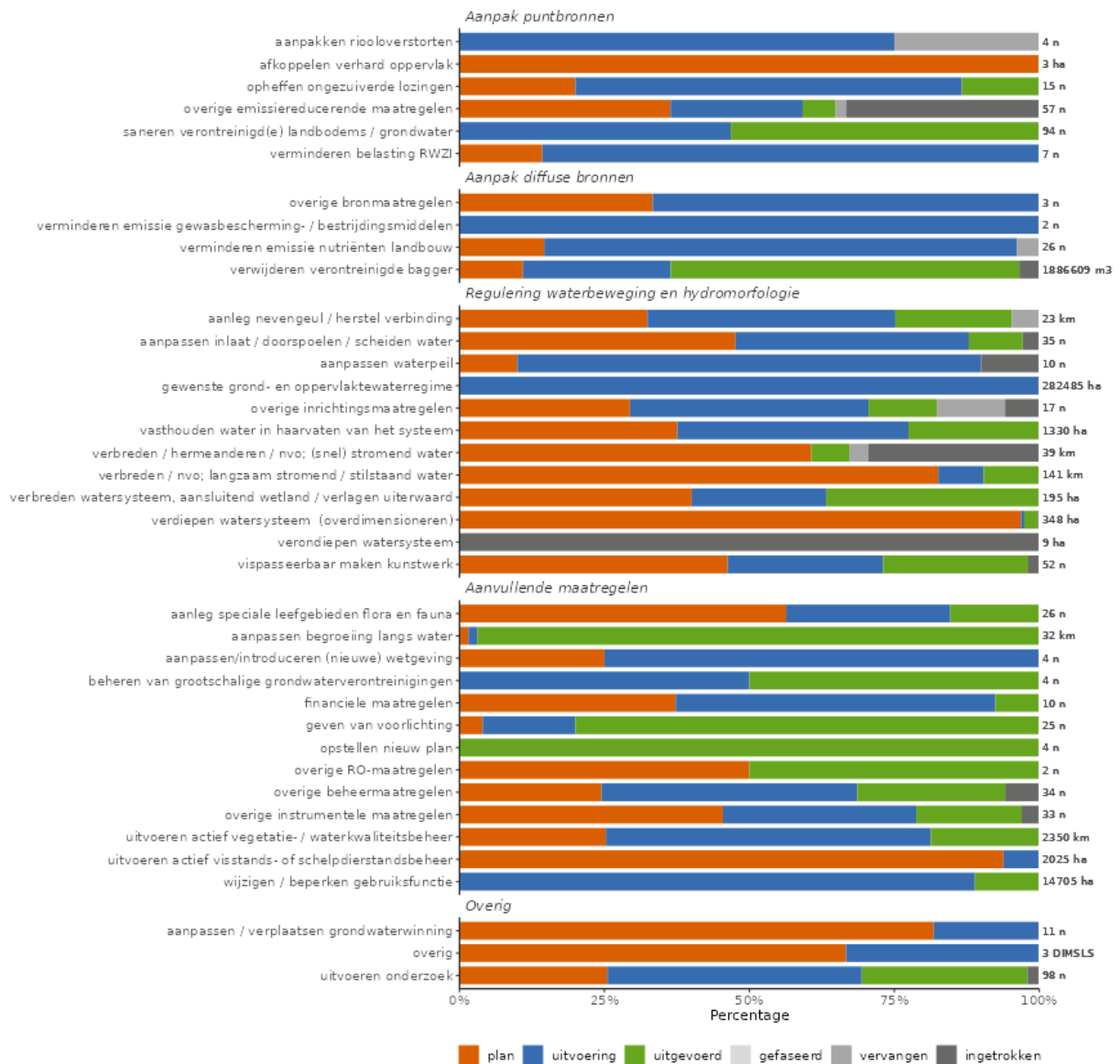
¹² Maatregelen zonder verwachtingsinschatting of die zijn geschrapt of vervangen zijn niet meegenomen.

Figuur 14 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Rijn-West uiterlijk uitgevoerd in 2027 (aangegeven in 2025)

Detailbeeld voortgang uitvoering en verwachting uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Onderstaand geeft Figuur 15 de voortgang per type maatregel weer voor gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Rijn-West.

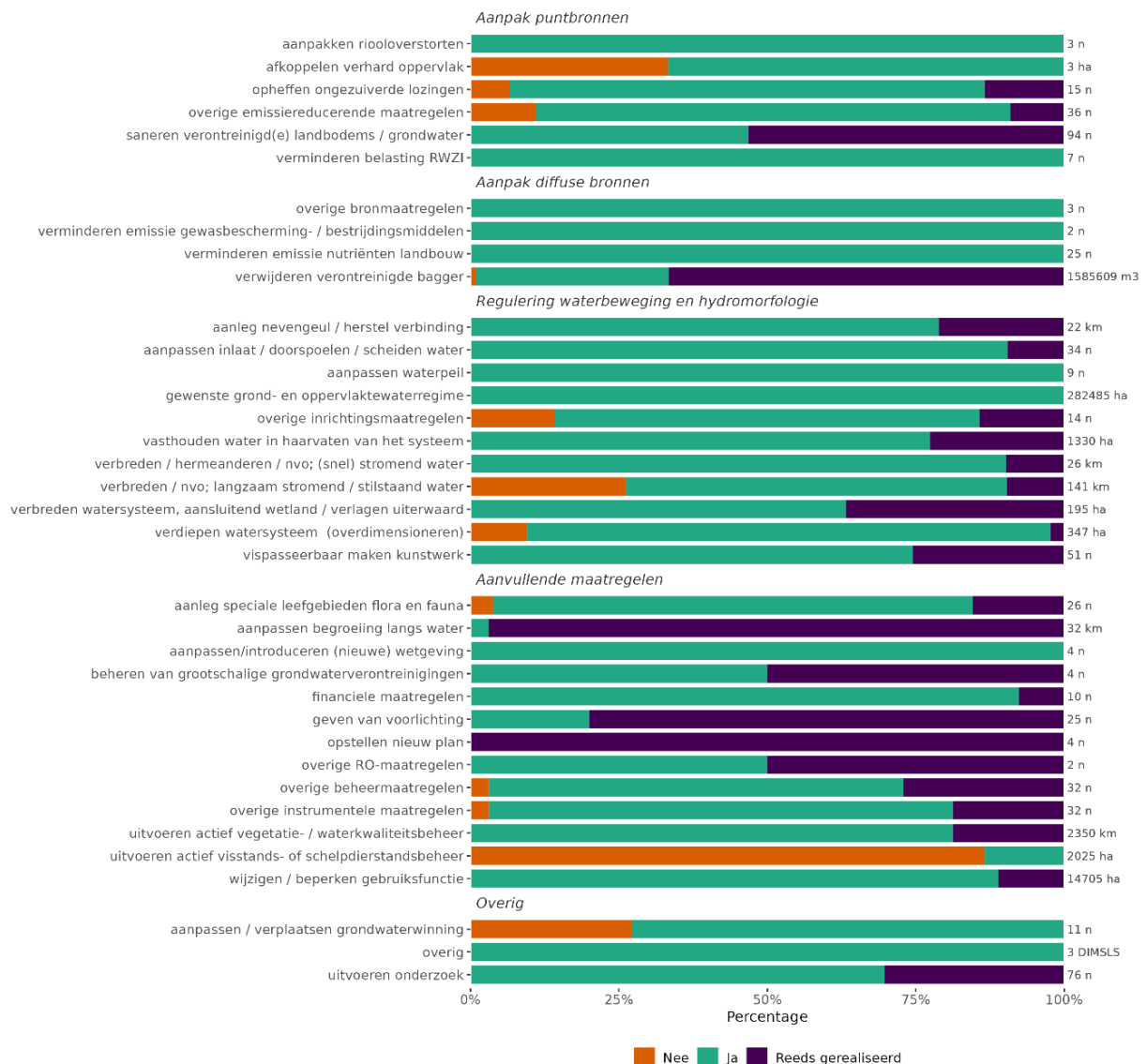

Figuur 15 Voortgang gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Rijn-West uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

De figuur toont dat de maatregelen die nog niet in uitvoering zijn, verspreid zijn over meerdere typen maatregelen. Tevens valt de positieve voortgang op van de typen maatregelen gewenste grond- en oppervlaktewaterregime (100% in uitvoering, 282.485 ha), aanpassen begroeiing langs water (96,9% uitgevoerd, 31 km), beheren van grootschalige grondwaterverontreinigingen (geheel in uitvoering of uitgevoerd, 4 n), en wijzigen/beperken gebruiksfunctie (geheel in uitvoering of uitgevoerd, 14.705 ha).

Figuur 16 toont vervolgens de verwachting ten aanzien van het tijdig voltooien van deze maatregelen. Te zien is dat van de typen maatregelen waarvan in Figuur 15 de verwachting is dat een aanzienlijk deel eind 2027 nog niet is uitgevoerd in Figuur 16 deze nog grotendeels in de planvoorbereidingsfase zitten. Dit speelt vooral bij: verbreden en natuurvriendelijke oevers bij langzaam/stilstaand water (82,6%, 116 km), verdiepen watersysteem (96,8%, 336 ha), uitvoeren actief visstands- of schelpdierenbeheer (93,8%, 1.899 ha), en aanpassen/verplaatsen grondwaterwinning (81,8%, 9 n).

Tegelijkertijd is een aantal typen maatregelen waarvan de meeste maatregelen in de planvoorbereidingsfase zitten wel naar verwachting eind 2027 grotendeels uitgevoerd: overige emissie reducerende maatregelen (36,4%, 20 n), aanleg nevengeul/herstel verbinding (32,4%, 7,4 km), aanpassen inlaat/doorspoelen/scheiden water (47,6%, 16 n), verbreden/natuurvriendelijke oevers (60,7%, 23 km), vispasseerbaar maken kunstwerken (46,3%, 24 n), en aanleg speciale leefgebieden flora en fauna (56,3%, 14 n).

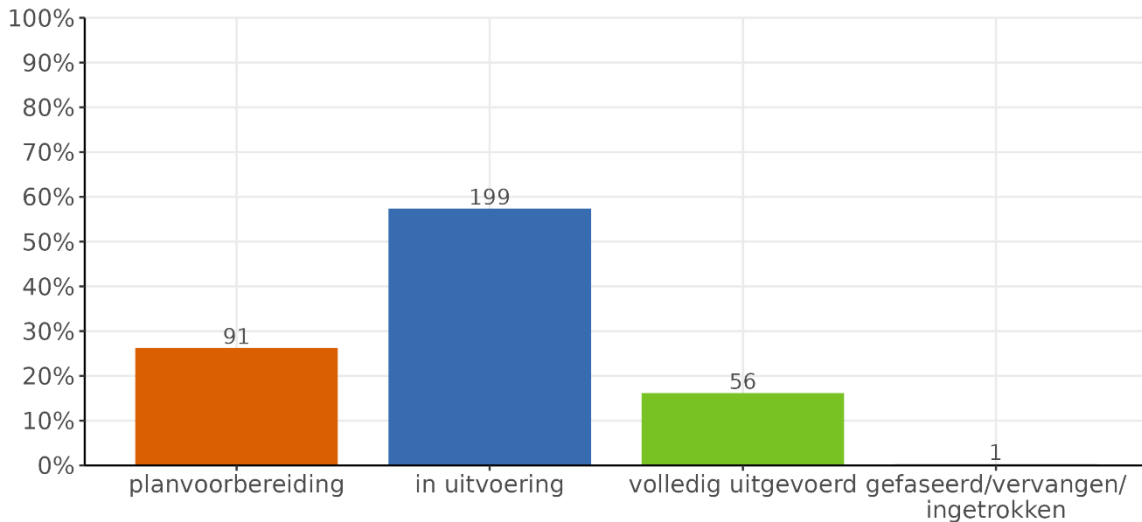
Figuur 16 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen gereed eind 2027 Deelstroomgebied Rijn-West uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

Zoals aangegeven wordt voor 5,7% (25) van de actieve maatregelen verwacht niet te zijn uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Ook in omvang van de maatregelen zijn dit behalve enkele uitzonderingen, geen hoge getallen. Dit betreft voornamelijk de typen maatregelen verbreden en natuurvriendelijke oevers bij langzaam/stilstaand water (18%, 26 km), verdiepen watersysteem (9,6%, 33 km), uitvoeren actief visstands- of schelpdierenbeheer (86,6%, 1.753 ha), en aanpassen/verplaatsen grondwaterwinning (27,3%, 3 n).

A.2.4. Deelstroomgebied Maas

Voortgang uitvoering

Het stroomgebied Maas heeft 347¹³ maatregelen waarvan 1 maatregel is geschrapt of vervangen. Per januari 2025 zijn van de 347 maatregelen 91 (26%) nog niet in uitvoering en 56 (16%) reeds uitgevoerd. In vergelijking met het landelijke beeld heeft stroomgebied Maas procentueel minder maatregelen die nog in planvoorbereiding zijn. Wat betreft het aantal reeds uitgevoerde maatregelen staat Maas minder ver in vergelijking met het landelijk beeld.

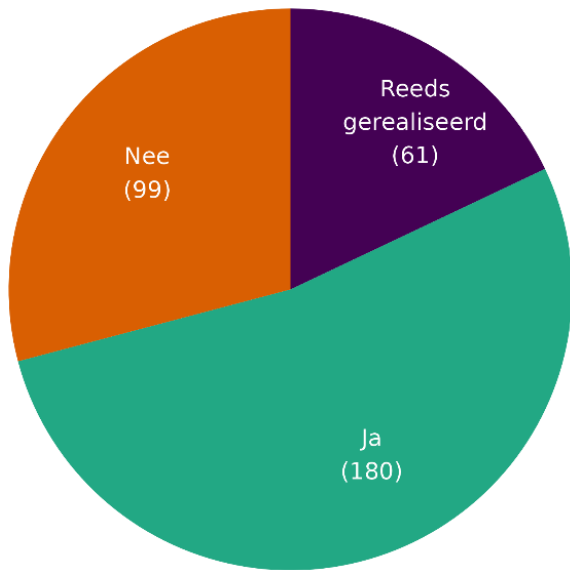
Figuur 17 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen voor deelstroomgebied Maas aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totale aantal maatregelen per type beheerder van het totaal van 347 maatregelen

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Van 99 (29%) van de 340¹⁴ maatregelen wordt verwacht dat deze niet zijn uitgevoerd eind 2027.

¹³ Maatregelen met 0 omvang zijn niet meegenomen.

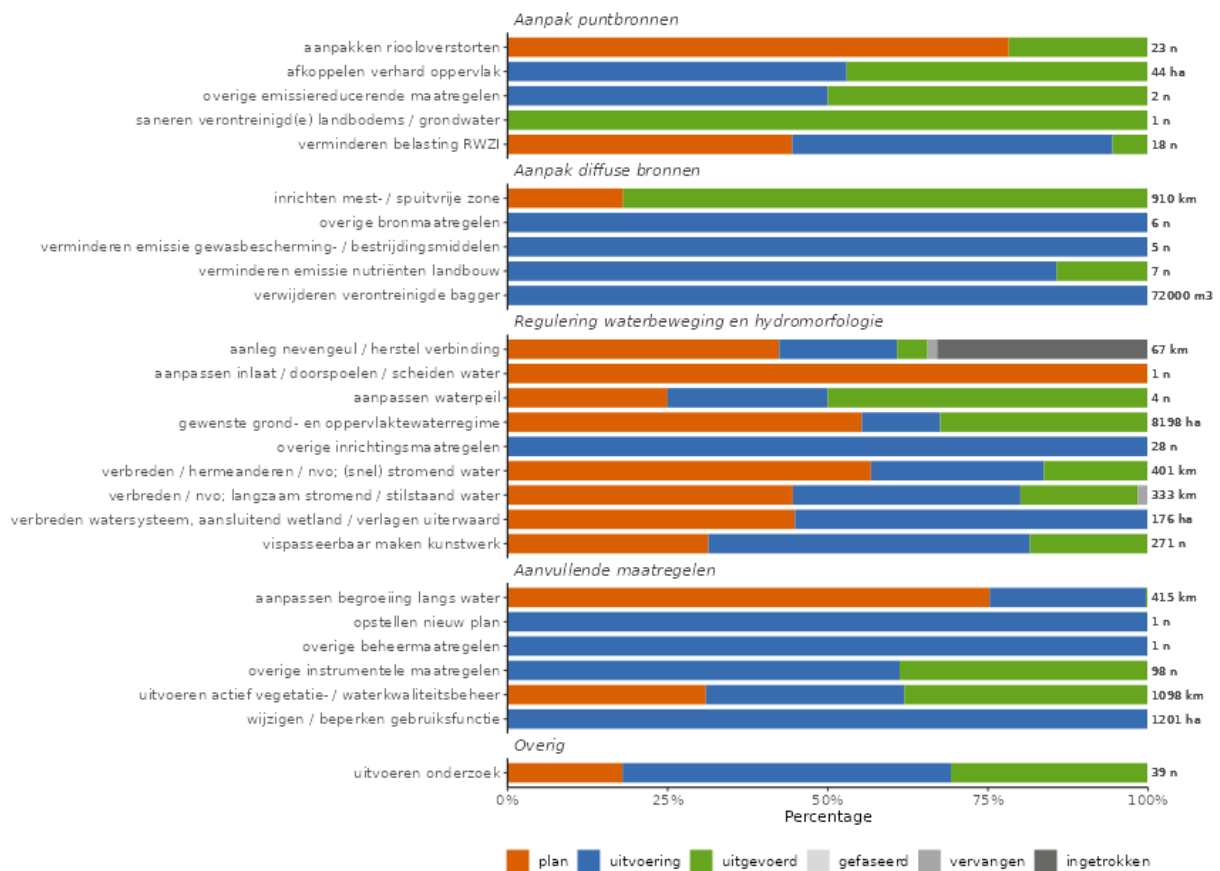
¹⁴ Maatregelen zonder verwachtingsinschatting of die zijn geschrapt of vervangen zijn niet meegenomen.

Figuur 18 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Maas uiterlijk uitgevoerd in 2027 (aangegeven in 2025)

Detailbeeld voortgang uitvoering en verwachting uitgevoerd uiterlijk eind 2027

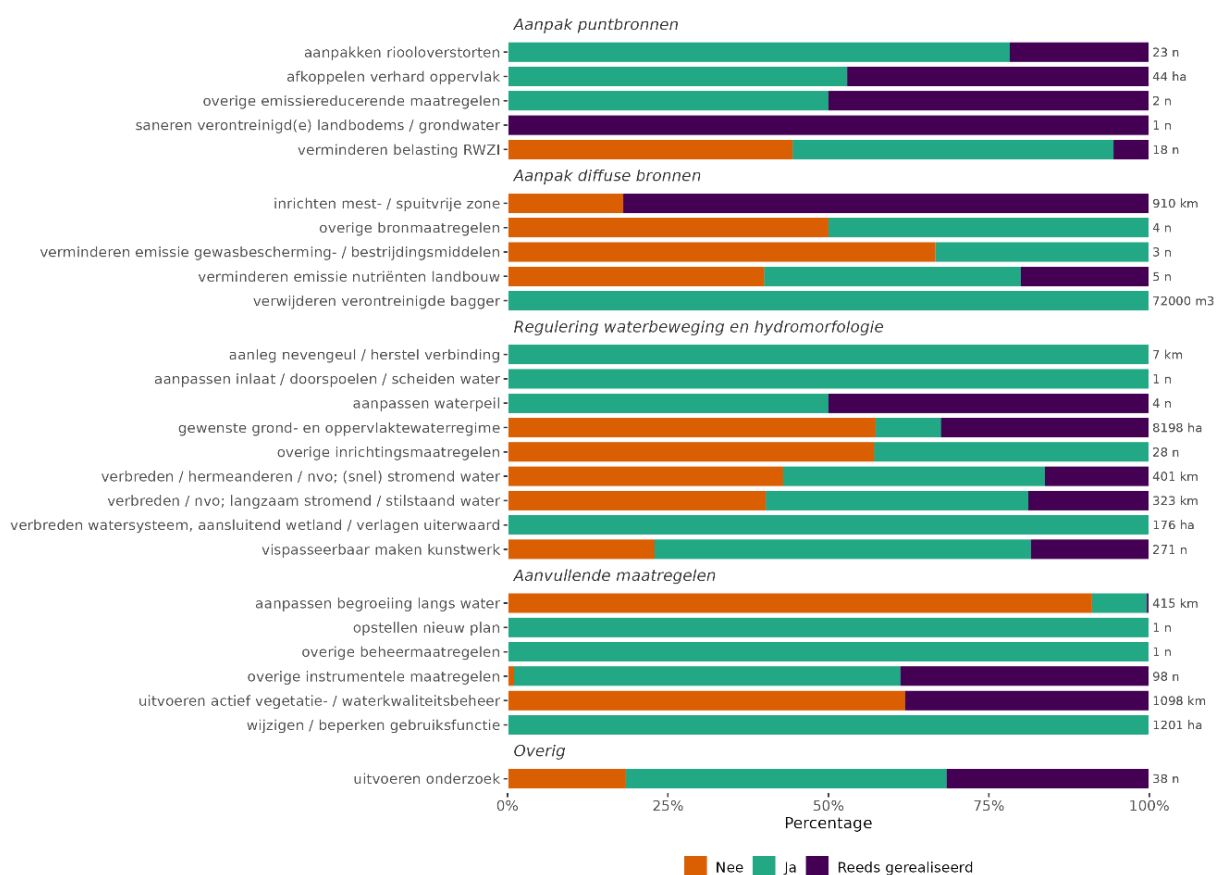
Onderstaand geeft Figuur 19 de voortgang per type maatregel weer voor gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Maas.

Figuur 19 Voortgang gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Maas uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

De figuur toont dat de maatregelen die nog niet in uitvoering zijn, verspreid zijn over meerdere typen maatregelen. Tevens valt de positieve voortgang op van de volgende typen maatregelen: wijzigen/beperken gebruiksfunctie (1.201 ha) is volledig in uitvoering, het uitvoeren van onderzoeken is voor 82% (32 n) in uitvoering of uitgevoerd, en het verwijderen van verontreinigde bagger (72.000m³) is volledig in uitvoering.

Figuur 20 toont vervolgens de verwachting ten aanzien van het tijdig voltooien van deze maatregelen. Te zien is dat typen maatregelen waarvan de verwachting is dat een groot deel niet tijdig uitgevoerd is in Figuur 19 nog grotendeels in de planvoorbereidingsfase zitten, bijvoorbeeld: gewenste grond- en oppervlaktewaterregime (57%, 4.533 ha), verbreden/hermeanderen/natuurvriendelijke oevers (57%, 227 km), verbreden/natuurvriendelijke oevers (45%, 148 km), vispasseerbaar maken kunstwerken (31%, 85 n), aanpassen begroeiing langs water (75%, 312 km), en uitvoeren van actief vegetatie-/waterkwaliteitsbeheer (31%, 340 km). Tegelijkertijd zijn er typen maatregelen waarvan een groot deel in de planvoorbereiding zit, maar waarvan wel wordt verwacht (grotendeels) te zijn uitgevoerd: aanleg nevengeul/herstel verbinding (42%, 28 km) en verbreden watersysteem, aansluitend wetland/verlagen uiterwaard (45%, 79 ha).

Figuur 20 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen gereed eind 2027 Deelstroomgebied Maas uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

Zoals aangegeven wordt voor 29% (99) van de actieve maatregelen verwacht niet te zijn uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Ook in omvang van de maatregelen zijn dit voor een aantal typen maatregelen hoge getallen. Dit betreft voornamelijk maatregelen rond regulering

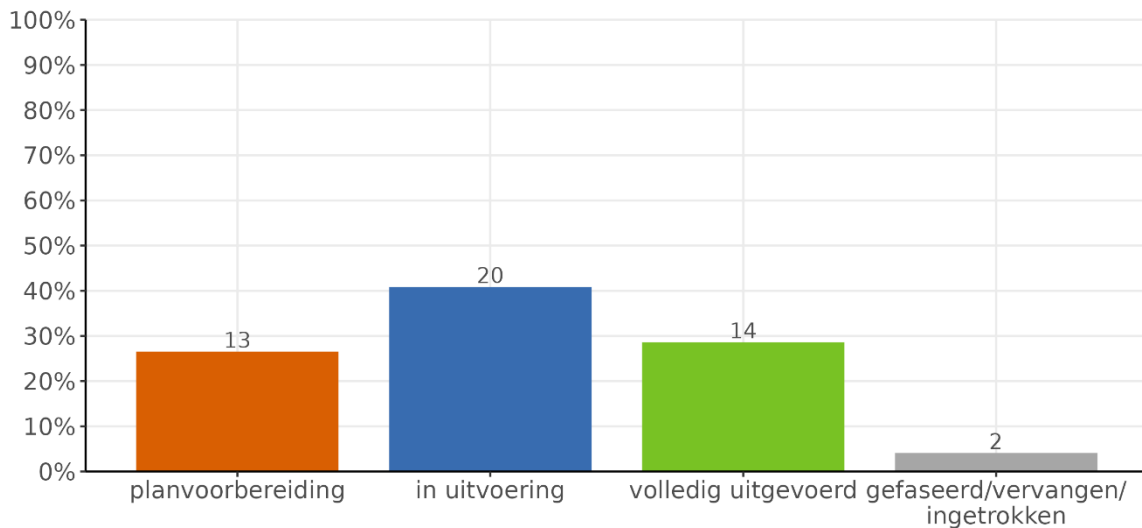

waterbeweging en hydromorfologie: gewenste grond- en oppervlaktewaterregime (57%, 4.697 ha), verbreden/hermeanderen/natuurvriendelijke oevers (43%, 172 km), verbreden/natuurvriendelijke oevers (40%, 130 km), en vispasseerbaar maken kunstwerken (23%, 62 n). Daarnaast wordt verwacht dat de typen maatregelen aanpassen begroeiing langs water voor 91% (377 km) en het uitvoeren van actief vegetatie-/waterkwaliteitsbeheer voor 62% (680 km) niet zijn uitgevoerd tegen eind 2027.

A.2.5. Deelstroomgebied Schelde

Voortgang uitvoering

Het deelstroomgebied Schelde heeft 49¹⁵ maatregelen waarvan 47 (96%) “actief” en 2 (4%) geschrapt en/of vervangen. Per januari 2025 zijn van de 49 maatregelen 13 (26%) nog niet in uitvoering en 14 (26%) reeds uitgevoerd. In vergelijking met het landelijke beeld staat het deelstroomgebied iets verder in de uitvoering van de maatregelen.

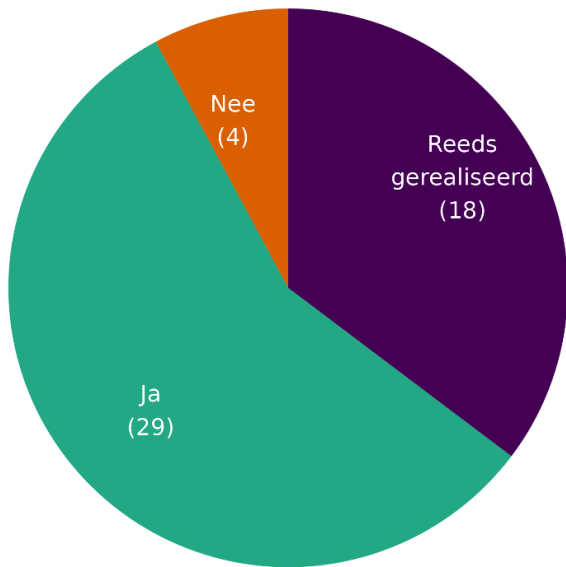
Figuur 21 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen voor deelstroomgebied Schelde aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totale aantal maatregelen per type beheerder van het totaal van 49 maatregelen

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Van 4 (8%) van de 51¹⁶ maatregelen wordt verwacht dat deze niet zijn uitgevoerd eind 2027.

¹⁵ Maatregelen met 0 omvang zijn niet meegenomen.

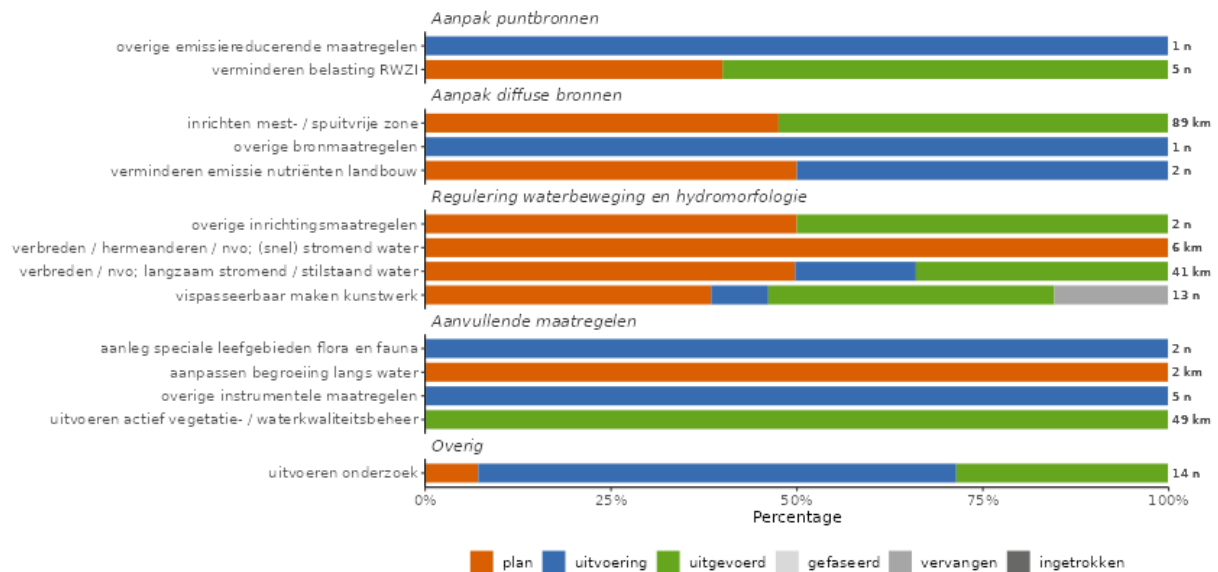
¹⁶ Maatregelen zonder verwachtingsinschatting of die zijn geschrapt of vervangen zijn niet meegenomen.

Figuur 22 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Schelde uiterlijk uitgevoerd in 2027 (aangegeven in 2025)

Detailbeeld voortgang uitvoering en verwachting uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Onderstaand geeft Figuur 23 de voortgang per type maatregel weer voor gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Schelde.

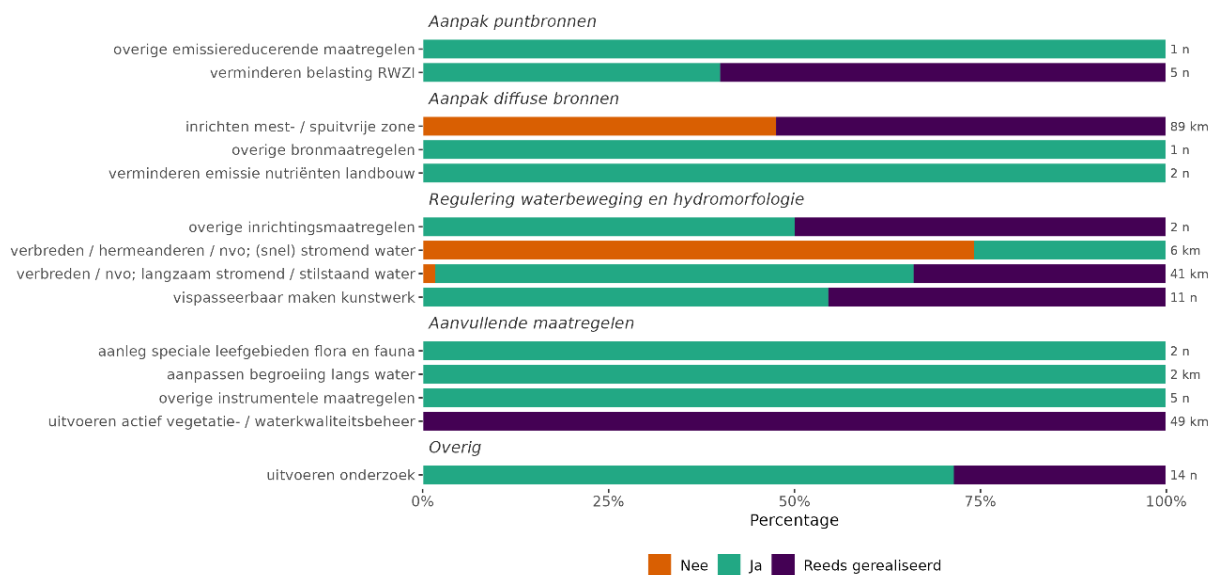
Figuur 23 Voortgang gebiedsgerichte maatregelen Deelstroomgebied Schelde uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

De figuur toont dat de maatregelen die nog niet in uitvoering zijn, verspreid zijn over meerdere typen maatregelen. Verder valt de positieve voortgang op van de typen maatregelen uitvoeren actief vegetatie-/waterkwaliteitsbeheer (49 km, volledig uitgevoerd) en uitvoeren onderzoek (13 van de 14 onderzoeken in uitvoering of uitgevoerd).

Figuur 24 toont vervolgens de verwachting ten aanzien van het tijdig voltooien van deze maatregelen. Te zien is dat typen maatregelen waarvan de verwachting is dat een groot

deel niet tijdig uitgevoerd is in Figuur 23 nog grotendeels in de planvoorbereidingsfase zitten, met name: inrichten mest-/spuitvrije zone (47,5%) en verbreden/hermeanderen/natuurvriendelijke oever (100%). Tegelijkertijd is het type (stimuleren van de vrijwillige) maatregel inrichten mest-/spuitvrije zone voor meer dan de helft reeds uitgevoerd.

Per januari 2025 is van de volgende typen maatregelen die grotendeels nog niet in uitvoering zijn de verwachting dat deze tijdig zijn uitgevoerd: verminderen belasting RWZI (2 n), aanpassen begroeiing langs water (2 km, 100%), verbreden/natuurvriendelijke oever (20 km, 50%) en vispasseerbaar maken kunstwerken (5 n, 38%).

Figuur 24 Verwachting deel gebiedsgerichte maatregelen gereed eind 2027 Deelstroomgebied Schelde uitgedrukt in omvang en uitgesplitst naar type maatregel (aangegeven in 2025)

Zoals aangegeven wordt 8% (4) van de actieve maatregelen verwacht niet te zijn uitgevoerd uiterlijk eind 2027. Ook in omvang van de maatregelen zijn dit op één na, geen hoge aantallen. Stroomgebied Schelde heeft twee typen maatregelen waar men verwacht dat deze grotendeels niet tijdig zijn uitgevoerd: mest-/spuitvrije zone (42 km, 47%) en verbreden/hermeanderen/natuurvriendelijke oever (4,4 km (74%).

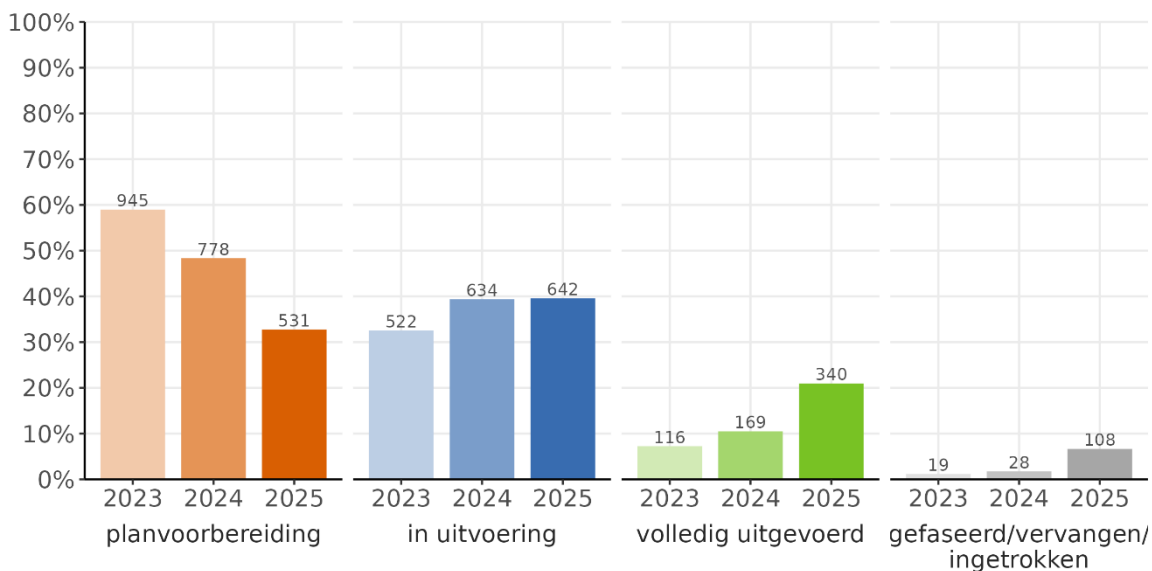
B. Vergelijking van de huidige stand van zaken met voorgaande jaren

Dit hoofdstuk presenteert een vergelijking van de voortgang zoals weergegeven in Hoofdstuk A met de voortgang zoals die vorig jaar in het dashboard is gerapporteerd; eerst landelijk en vervolgens per deelstroomgebied.

B.1 Landelijk

Voortgang ten opzichte van voorgaande jaren

Figuur 25 toont het aandeel van de maatregelen dat in de verschillende projectfasen zit voor de jaren 2023, 2024 en 2025. De figuur illustreert de voortgang van het programma met de stapsgewijze verschuiving over de jaren van ‘planvoorbereiding’ naar ‘in uitvoering’ en ‘volledig uitgevoerd’. Het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is, is de afgelopen twee jaar met 44% gedaald, waarvan een deel te verklaren is door het schrappen of vervangen van maatregelen.

Figuur 25 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen (Landelijk) aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 1621 maatregelen

Verwachting maatregelen uitgevoerd uiterlijk eind 2027

Anders dan bij de bevraging in 2023 en 2024, is in 2025 gevraagd of beheerders verwachten of maatregelen tijdig gereed zijn. In 2023 en 2024 is aan beheerders gevraagd of zij een risico zagen, en zo ja wat voor soort, ten aanzien van de tijdige uitvoering van maatregelen. Vanwege de gewijzigde vraagstelling, is de inputinformatie ten aanzien van deze verwachtingen niet geheel vergelijkbaar.

De voorgaande jaren gaven beheerders aan voor 39% van de maatregelen een risico te zien op het niet tijdig gereed zijn van de maatregel. Dit jaar werd voor 15% van de maatregelen aangegeven dat het niet de verwachting is dat ze tijdig gereed zijn. Dit kan

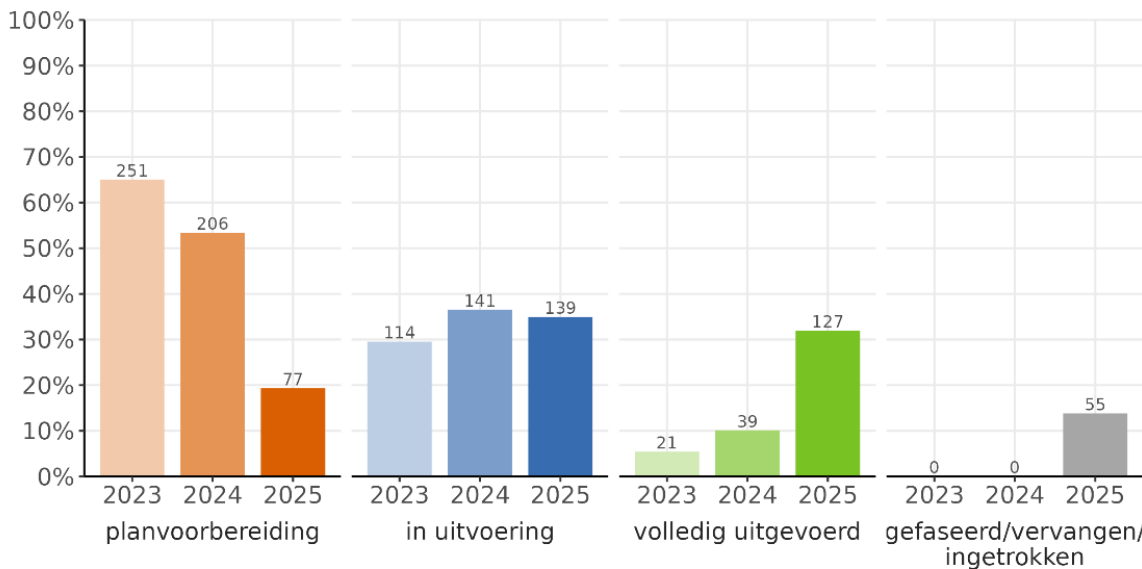
betekenen dat men verwacht dat een deel van de (in 2024 beschouwde) risicovolle maatregelen voor eind 2027 is uitgevoerd.

B.2 Duiding per deelstroomgebied

Naast voor landelijk, presenteren we hieronder deze analyse ook voor ieder van de vijf deelstroomgebieden.

B.2.1 Deelstroomgebied Noord

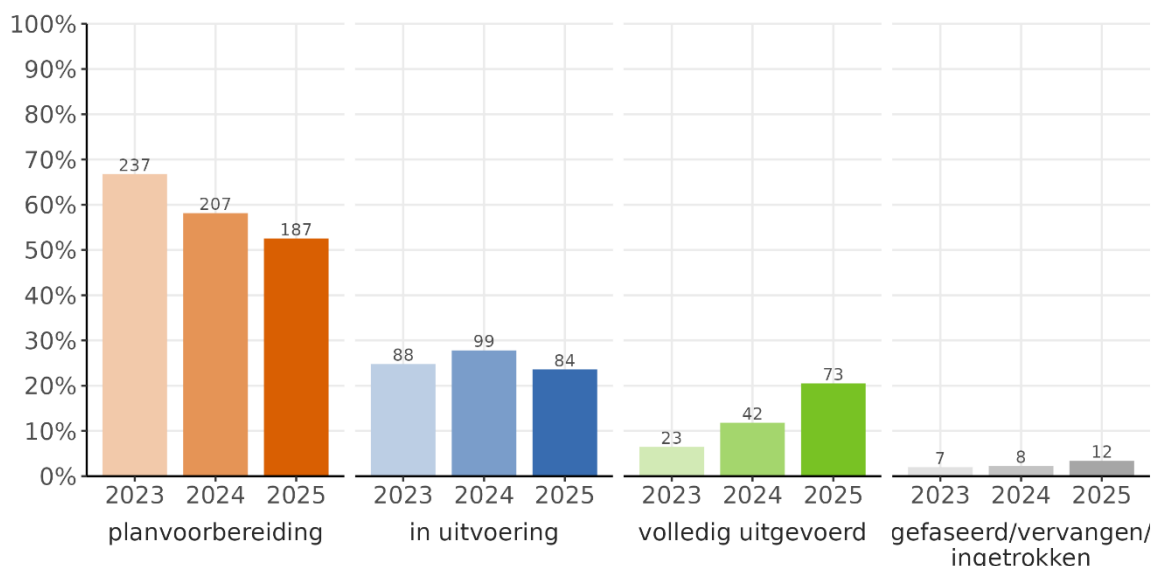
Figuur 26 toont dat het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is de afgelopen twee jaar met 69% is gedaald. Hiervan is een deel te verklaren door het schrappen en/of vervangen van maatregelen. In het laatste jaar is een versnelling te zien in het doorschuiven van maatregelen naar een volgende projectfase. Het aantal uitgevoerde maatregelen is de afgelopen jaar meer dan verdrievoudigd (van 10% naar 31%).

Figuur 26 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Noord aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 398 maatregelen

B.2.2 Deelstroomgebied Rijn-Oost

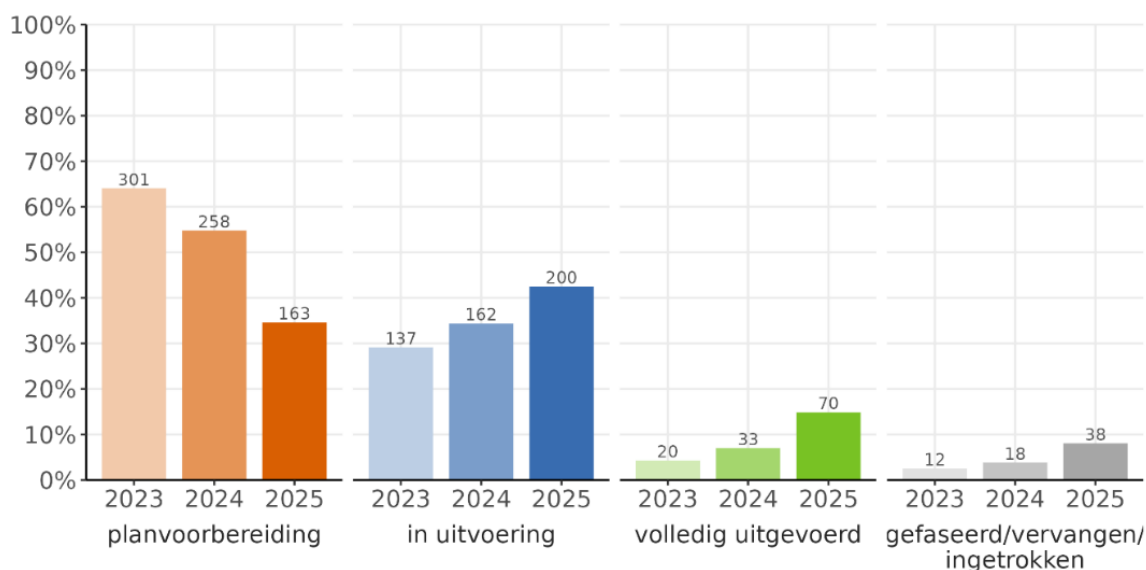
Figuur 27 toont dat het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is de afgelopen twee jaar met 21% is gedaald. Dit is deels te verklaren door het schrappen en/of vervangen van maatregelen. Het aantal uitgevoerde maatregelen is de afgelopen twee jaar meer dan verdrievoudigd (van 6% naar 21%).

Figuur 27 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Rijn-Oost aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 356 maatregelen

B.2.3 Deelstroomgebied Rijn-West

Figuur 28 toont dat het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is de afgelopen twee jaar met 45% is gedaald. Dit is deels te verklaren door het schrappen en/of vervangen van maatregelen. Het aantal uitgevoerde maatregelen is de afgelopen twee jaar verdubbeld (van 7% naar 14%).

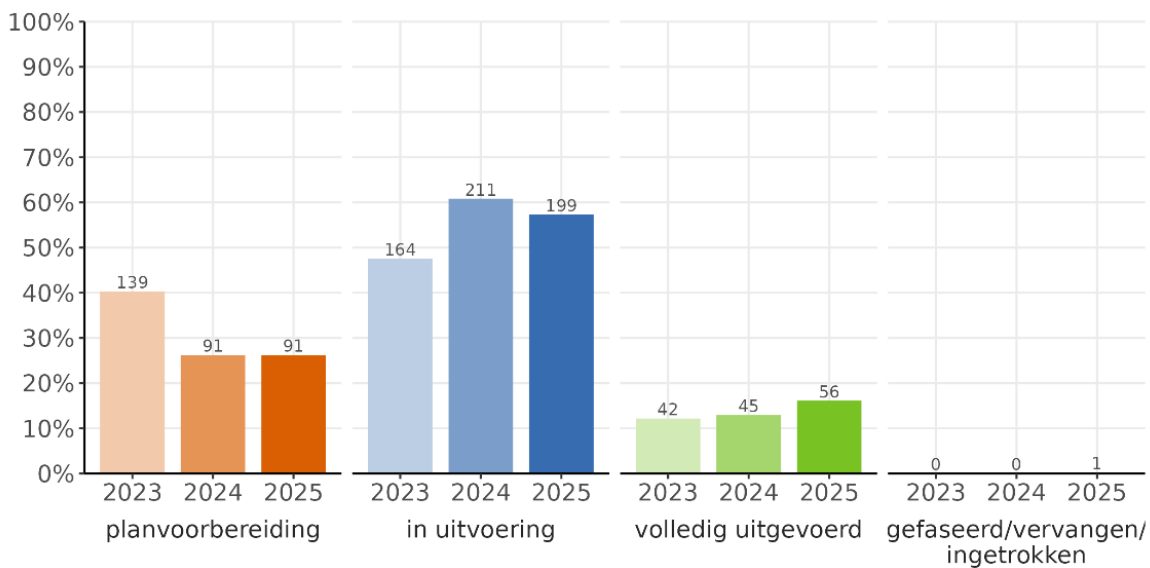

Figuur 28 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Rijn-West aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 471 maatregelen

B.2.4 Deelstroomgebied Maas

Figuur 29 toont dat het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is de afgelopen twee jaar met 35% is gedaald. De figuur illustreert dat afgelopen jaar geen maatregelen zijn doorgeschoven van de planvoorbereiding naar de uitvoering. Het aantal uitgevoerde maatregelen is de afgelopen drie jaar beperkt toegenomen (van 12% naar 16%).

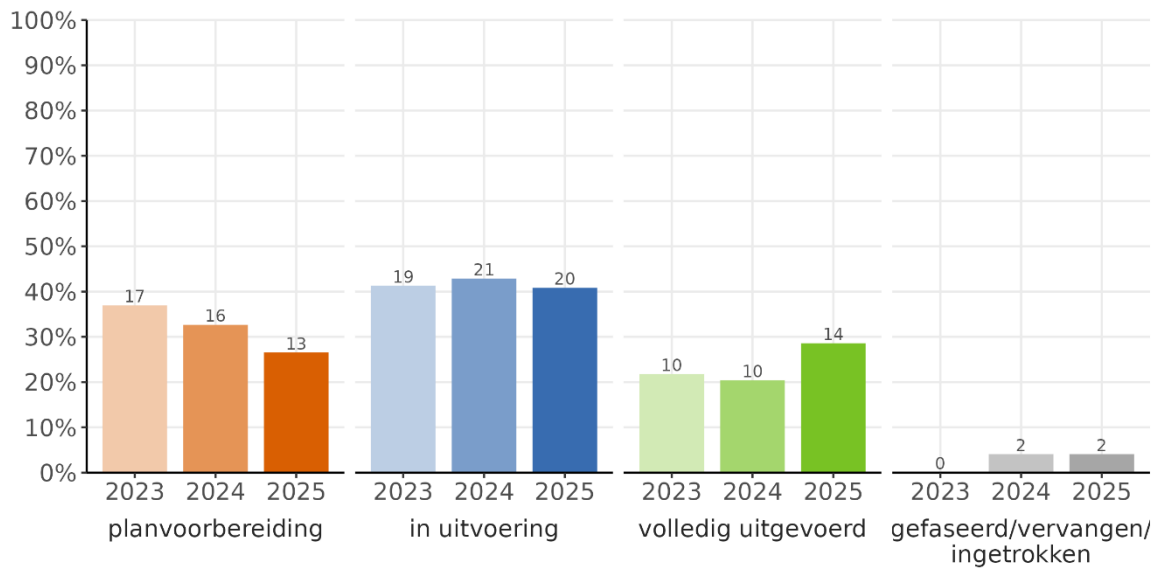
De regio geeft aan dat de stagnatie in de voortgang voornamelijk zit in twee maatregelclusters: ‘Aanpak diffuse Bronnen’ en ‘Regulering waterbeweging en hydromorfologie’. Bij de Aanpak van diffuse bronnen speelt een afhankelijkheid van (stagnerend) Rijksbeleid, waardoor niet goed ‘doorgepakt’ kan worden. Bij Regulering waterbeweging en hydromorfologie gaat het voornamelijk om beekherstelmaatregelen. Hier is de verwerving van grondpositie en draagvlak beperkend in de voortgang. Beide aspecten laten zich niet dwingen in de tijd. Om toch zoveel mogelijk voortgang te boeken, zijn bij provincies en waterschappen diverse ‘KRW-impulsen’ gestart, aanvullend op het landelijke KRW-impulsprogramma. Er wordt van uitgegaan dat dit in de komende jaren vruchten afwerpt.

Figuur 29 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Maas aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 347 maatregelen

B.2.5 Deelstroomgebied Schelde

Figuur 30 toont dat het aantal maatregelen dat nog niet in uitvoering is de afgelopen twee jaar met 23% is gedaald. Dit is deels te verklaren door het schrappen en/of vervangen van maatregelen. Het aantal uitgevoerde maatregelen is de afgelopen twee jaar gestegen van 10 naar 14 (40%).

Figuur 30 Voortgang uitvoering gebiedsgerichte maatregelen in Deelstroomgebied Schelde aangegeven in 2025. Het percentage op de y-as betreft het aandeel van het totaal aantal van 49 maatregelen

C. Voortgang in 2024: generiek beleid

De kwaliteit van het Nederlandse oppervlakte- en grondwater is in belangrijke mate afhankelijk van nationaal beleid en wet- en regelgeving. Dit betreft met name het beleid dat gericht is op het voorkomen dat schadelijke stoffen in het water terechtkomen. In gebieden waar de waterkwaliteit nog niet op orde is, zijn diverse redenen aan te wijzen, waaronder:¹⁷

- actuele emissies van toxische stoffen uit diffuse bronnen en puntlozingen, waaronder gewasbeschermingsmiddelen en andere chemische stoffen;
- verontreiniging door een teveel aan nutriënten stikstof en fosfor.

Een samenvatting van het beleid en de te nemen maatregelen om deze belastingen terug te dringen, staat beschreven in de stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027. In deze rapportage wordt ingegaan op de voortgang van de maatregelen op drie beleidsterreinen: i) mestbeleid, ii) gewasbeschermingsmiddelenbeleid, en iii) vergunningverlening, handhaving en toezicht. Dit hoofdstuk gaat voor ieder van deze beleidsgebieden in op: i) hoe het betreffende beleid de waterkwaliteit beïnvloedt, ii) waar afspraken op dit beleidsgebied zijn vastgelegd, iii) wat de belangrijkste beleidsontwikkelingen in 2024 en 2025 zijn/waren, en iv) wat de voortgang ten aanzien van het invullen van de afspraken is.

C.1 Mestbeleid

Effecten op waterkwaliteit (in het kader van de KRW)

Het mestbeleid reguleert onder andere de aanwending van meststoffen in Nederland.¹⁸ Verontreiniging met fosfor en stikstof is van negatieve invloed op de kwaliteit van het Nederlandse oppervlakte- en grondwater. Een teveel aan nutriënten kan ertoe leiden dat de doelen voor biologie in oppervlaktewater (voor vissen, waterplanten, -dieren en algen) niet behaald worden of kan in grondwater tot problemen leiden met drinkwaterwinning. Circa de helft van de nutriëntenbelasting is afkomstig van uit- en afspoeling vanaf landbouwgronden. De rest komt vanuit RWZI's, industrie e.d.¹⁹ Daarom wordt via bronnenanalyses inzicht verschaft in de bijdrage die landbouwgerelateerde bronnen hebben op de verontreiniging van het grond- en oppervlaktewater.

Waar zijn afspraken vastgelegd?

De afspraken voor KRW in het mestbeleid voor de periode 2022-2025 zijn vastgelegd in

---

¹⁷ Bron: CLO (2022). [Waterkwaliteit KRW, 2022](#) (indicator 1438, versie 09, 18 augustus 2022), www.clo.nl. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Den Haag; PBL Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag; RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven; en Wageningen University and Research, Wageningen.

¹⁸ Ook rioolwaterzuiveringsinstallaties zorgen voor een belasting van het oppervlaktewater met nutriënten. Bij onderdeel gebiedsgerichte maatregelen wordt ingegaan op de voortgang bij de maatregelen op dit terrein (zie onderdelen A en B hiervoor).

¹⁹ [Kamerbrief bij Nitraatrapportage over de periode 2020-2023 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

het zevende actieprogramma voor de Nitraatrichtlijn (7^e NAP). Hierin ligt de focus op het terugdringen en voorkomen van verontreiniging van grond- en oppervlaktewater door landbouwemissies van stikstof en fosfor. In het addendum hierop en in de derogatiebeschikking staan aanvullende afspraken die door Nederland worden geïmplementeerd en bijdragen aan dit doel. Daarnaast zijn via de derogatiebeschikking 2022-2025 aanvullende voorwaarden opgenomen, die eveneens een bijdrage leveren aan de vermindering van de verontreiniging van het oppervlaktewater (o.a. bufferstroken en de aanwijzing van met nutriënten verontreinigde gebieden).

Belangrijkste beleidsontwikkelingen in 2024 en 2025

Het 7^e NAP loopt in 2025 af en de meeste maatregelen zijn geïmplementeerd. Enkele maatregelen zijn uitgesteld of worden anders ingevuld (zie *Overzicht voortgang 2024*). In 2025 is een start gemaakt met de voorbereidingen van het 8^e NAP dat vanaf 2026 in werking zal treden. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) is in 2024 met het aantreden van het nieuwe kabinet komen te vervallen en er wordt gewerkt aan een nieuwe aanpak; Ruimte voor Landbouw en Natuur (hierna: RLN).

Overzicht voortgang 2024

Hieronder volgt een overzicht van de afspraken en hun status per eind 2024. Grijs gemarkeerde activiteiten zijn mogelijk niet gereed in 2027.

Vastgelegd in: 7^e NAP		
#	Afspraak	Status
1	Verplichten tot rotatie van rustgewassen	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd
2	Inzaaien van vanggewassen	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd ²⁰
3	Aanpassen stikstofgebruiksnormen	Vorbereidingen getroffen voor mogelijke implementatie in het 8 ^e AP.
4	Aanscherpen van de uitrijdperiode van dierlijke mest	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd ²¹
Vastgelegd in: 7^e NAP Addendum		
#	Afspraak	Status
5	Aanvullende maatregel voor KRW-doelbereik: grootschalig beekdalherstel op zandgronden	Door het wegvallen van het NPLG moet er een nieuw manier gevonden worden om dit tot uitvoering te brengen, e.g. via het RLN.
6	Aanvullende maatregel voor KRW-doelbereik: Verbetering van de waterkwaliteit, voor zover dit wordt beïnvloed door landbouw	Door het wegvallen van het NPLG moet er een nieuw manier gevonden worden om dit tot uitvoering te brengen, e.g. via het RLN.
7	Bij opkoop- en uitkoop van veehouderijbedrijven innemen en doorhalen van productierechten stikstof en fosfaat	Wordt verwerkt in de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties met piekbelasting (LBV en LBV+). Deze actie loopt.

²⁰ De maatregel is geïmplementeerd in wet- en regelgeving. Er is echter mede naar aanleiding van moties vanuit de Kamer zowel in 2023 als 2024 voor diverse gewassen afgeweken van de inzaaidatum van 1 oktober en bijbehorende korting op de stikstofgebruiksnorm, vanwege weersomstandigheden.

²¹ De maatregel is geïmplementeerd in wet- en regelgeving. Er is echter naar aanleiding van weersomstandigheden besloten deze uitrijdperiode in 2024 met twee weken te verlengen.

8	Reduceren mestproductieplafonds in de Meststoffenwet volgend op het tempo van afname van de mestproductie	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd
9	Opstarten wetstraject om binnen 10 jaar (vanaf 2022) tot een volledig grondgebonden melk- en rundveehouderij te komen.	LNVN heeft een start gemaakt met het onderzoeken van een mogelijke aanpak.
Vastgelegd in: Derogatiebeschikking EC		
#	Afspraak	Status
10	Aanhouden van bufferstroken waarop niet mag worden bemest verplichten	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd
11	Derogatie versneld afbouwen in nutriënten verontreinigde gebieden (verder NV-gebieden) (voor 1 jan 24 aan te wijzen)	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd
12	Gebruiksnormen voor stikstof met 20% omlaag per 2025	Ingevoerd middels wetgeving / geïmplementeerd

C.2 Gewasbeschermingsmiddelenbeleid

Effecten op waterkwaliteit (in het kader van de KRW)

Van de onder de KRW genormeerde stoffen zijn er nog 11 gewasbeschermingsmiddelen die de KRW-normen (frequent) overschrijden. Daarnaast kunnen ook andere gewasbeschermingsmiddelen tot problemen leiden voor aquatische organismen en het ecologisch doelbereik, door de (gecombineerde) toxische druk.

Waar zijn afspraken vastgelegd?

De afspraken voor KRW ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelenbeleid zijn vastgelegd in onder andere de Toekomstvisie gewasbescherming 2030 en focussen zich op het terugdringen van emissies uit gewasbeschermingsmiddelen. In de stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 wordt voor de generiek afgesproken beleidsmaatregelen gericht op het terugdringen van emissies uit gewasbeschermingsmiddelen dan ook verwezen naar de Toekomstvisie gewasbescherming 2030.

Eén van de drie strategische doelen daarin is ‘in 2030 te komen tot een land- en tuinbouw waarbij gewasbeschermingsmiddelen nagenoeg geen emissies naar het milieu veroorzaken en nagenoeg geen residuen op producten achterlaten’. Het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030 beschrijft hoe dit doel in 2030 behaald kan worden. Naast dit doel, geldt dat volgens de KRW in 2027 geen normoverschrijdingen mogen plaatsvinden van stoffen in gewasbeschermingsmiddelen die op de lijst staan met prioritair stoffen en/of gebied specifieke stoffen.

Er wordt vanuit de Toekomstvisie gewasbescherming 2030 jaarlijks een jaarplan met de prioriteiten voor het betreffende kalenderjaar opgesteld, evenals een monitoringrapport met daarin de voortgang op het realiseren van de strategische doelen. De prioriteiten in het jaarplan zijn: i) het verbeteren van de monitoring, ii) het verbeteren juridisch kader (incl. toelating), iii) het verbeteren van de vergunningverlening, toezicht en handhaving.

Belangrijkste beleidsontwikkelingen in 2024 en 2025

Er zijn geen aanvullende beleidsontwikkelingen.

Overzicht voortgang 2024

Hieronder volgt een overzicht van de afspraken en hun status per eind 2024. Grijs gemarkeerde activiteiten zijn mogelijk niet gereed in 2027.

Vastgelegd in: Toekomstvisie gewasbescherming 2030		
#	Afspraak	Status
1	Monitoring: Realiseren van een early warning meetnet voor grondwater.	Er is door Witteveen en Bos een rapport opgeleverd met daarin adviezen over de opzet van een landelijk meetnet. Er wordt nu in een vervolgopdracht gewerkt aan een nadere uitwerking wat einde Q2 2025 gereed is. Daarna volgt mede op basis van de besluitvorming de stap naar het operationaliseren.
2	Monitoring: Realiseren van een terugkoppeling naar de agrarische sector van (forse) normoverschrijdingen in oppervlaktewater en jaarlijkse rapportage daarover.	lenW heeft een stappenplan laten ontwikkelen hoe te handelen nadat er een normoverschrijding is geconstateerd.
3	Monitoring: Actualisatie van de NMI-indicator voor gewasbescherming zodat ook effecten van niet-toetsbare middelen voor waterkwaliteit in beeld worden gebracht én jaarlijkse/periodieke rapportage daarover.	Actualisatie wordt door Wageningen Research en RIVM in 2025 en 2026 uitgevoerd.
4	Monitoring: Jaarlijkse rapportage in 3 ^e of 4 ^e kwartaal over afname van normoverschrijdingen: <ul style="list-style-type: none"> van het drinkwatercriterium in bronnen voor de productie van drinkwater of andere vormen van menselijke consumptie; van normen die in de bijlagen van de Richtlijn prioritare stoffen, de Grondwaterrichtlijn of de Stroomgebiedbeheerplannen zijn opgenomen; van alle andere voor gewasbeschermingsmiddelen vastgestelde normen of risicogrenzen die van invloed zijn op de ecologische toestand van oppervlaktewater. 	Deze informatie is beschikbaar en er is structureel wel capaciteit voor nodig om dit samen te brengen in een handzaam overzicht.
5	Juridisch kader: Afstemmen toelatingsnormen Verordening EG 1107/2009 voor het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen, met name artikel 44, en de Kaderrichtlijn Water (alsmede de Richtlijn prioritare stoffen, Grondwaterrichtlijn) en doorvertaling daarvan naar de toelating in Nederland.	Analyse is uitgevoerd. LVVN en lenW werken aan een selectieprotocol en een beoordelingsmethodiek voor het Ctgb. Einde 2025 gereed zodat het Ctgb dit kan gaan toepassen vanaf begin 2026.
6	Juridisch kader: opnemen van nieuwe en aangescherpte verplichtingen in het BAL, waaronder:	Lozingswetgeving (BAL) m.b.t. glastuinbouw is in 2025 geactualiseerd (inwerkingtreding in 2026). Hiervoor is input gebruikt van de klankbordgroep van toezichthouders onder het

	<ul style="list-style-type: none"> • de opname van het gesloten vulsysteem voor open teelten; • het harmoniseren van de teeltvrije zone/bufferstroken om reductie van emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar het water te beperken; • het verkennen van mogelijkheden van certificering voor zelfverklaarde nullozers in de glastuinbouw, het introduceren van een zogeheten 'apk-keuring' voor kassen en het uitfaseren van directe lozingen op oppervlaktewater. Voor dit laatste is toegang tot voldoende rioleringscapaciteit van belang. 	<p>Platform Duurzame Glastuinbouw (hierna: PDG). De wetswijzigingen zijn erop gericht om lekstromen sneller op te sporen (o.a. verplichte stikstofmetingen bij onderbemaling) en om toezicht beter mogelijk te maken, o.a. door verplichte natriummetingen en het bewaren van bewijsvoering van mobiele zuivering. Ook gaan glastuinbouwbedrijven jaarlijks rapporteren hoe zij voldoen aan de zuiveringsplicht voor gewasbeschermingsmiddelen.</p>
7	Juridisch kader: Ontwikkeling van een methodiek voor het beoordelen van nieuwe innovatieve technieken gericht op reductie van emissies van gewasbeschermingsmiddelen.	
8	VTH: Verkennen van mogelijkheden om naleving van wet- en regelgeving te verbeteren, risicogericht handhaven te optimaliseren en samenwerking tussen de verschillende toezichthouders (NVWA, omgevingsdiensten en waterschappen) te verbeteren.	Verkenning levert punten ter verbetering op. Capaciteit is beperkt om verbeterpunten te implementeren. ILT, NVWA en ODNL werken samen aan verbetering voor toezicht en handhaving op waterkwaliteit, met aandacht voor gewasbescherming.
9	VTH: Verbeteren toezicht en handhaving op zelfverklaarde nullozers in de glastuinbouw.	Verbetering doorgevoerd in de database met gegevens over glastuinbouwbedrijven.
10	Bestuurlijke afspraken: Opnemen van concrete acties en maatregelen in de Provinciale Programma's Landelijk Gebied om de impact van gewasbeschermingsmiddelen op de waterkwaliteit te verminderen (adresseren restopgave KRW).	Het Rijk is gestopt met het NPLG, stuurt niet meer op provinciale programma's en middelen uit het Transitiefonds zijn geschrapt. Provincies kunnen wel eigenstandig door met de provinciale programma's en met de uitvoering van koplopertrajecten PPLG's waarvoor middelen beschikbaar zijn gesteld. Dit krijgt deels (en vanwege ontbrekende financiering beperkt) een plek in de ontwikkeling van provinciale impulsprogramma's zoals in Utrecht en Noord-Brabant.
12	Bestuurlijke afspraken: Er wordt in het kader van het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030 elk jaar een jaarplan met de prioriteiten voor het betreffende kalenderjaar opgesteld, evenals een monitoringsrapport met daarin de voortgang op het realiseren van de strategische doelen.	Loopt
13	Kennisontwikkeling: Het identificeren en adresseren van 'witte vlekken' in de kennisontwikkeling en kennisverspreiding over de emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar het milieu.	Loopt. Voorgenomen verkenning naar de route via de lucht.

C.3 Vergunningverlening, handhaving en toezicht (VTH)

Effecten op waterkwaliteit (in het kader van de KRW)

VTH-beleid is een belangrijk instrument voor het realiseren van de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water (KRW). Vergunningverlening bepaalt de kaders voor lozingen op het oppervlaktewater en het grondwater. Toezicht en handhaving zorgen ervoor dat deze regels worden nageleefd.

Door het stellen van emissie-eisen en het uitvoeren van de immissietoets kan een vergunningverlener beoordelen of een lozing bijdraagt aan het risico op overschrijding van KRW-doelen, zoals normoverschrijding van prioritair stoffen of negatieve effecten op ecologische parameters (zoals macrofauna, waterplanten of zuurstofhuishouding). Dit betreft zowel puntbronnen (zoals RWZI's en industriële lozingen) als diffuse bronnen.

Het actualiseren van vergunningen draagt daarmee direct bij aan het verbeteren van de toestand van de waterlichamen onder de KRW, doordat ongewenste emissies worden beperkt, beëindigd of omgevormd naar minder schadelijke alternatieven. Door toezicht en handhaving kan worden geborgd dat bedrijven en instellingen zich ook daadwerkelijk aan de wetgeving en aan de vergunningen houden.

Waar zijn afspraken vastgelegd?

De focus ligt op het versterken van de uitvoering, onder andere via scholing, eenduidige kaders, kennisdeling en versterkte samenwerking tussen bevoegde gezagen.

Eén van de centrale instrumenten is het handboek immissietoets, dat momenteel wordt herzien om beter aan te sluiten op KRW-doelen.

In de brief aan de Tweede Kamer van 27 juni 2024 heeft de minister aangegeven het VTH-stelsel van de afvalwaterketen te willen evalueren. Daarvoor wordt een beleidsevaluatie opgesteld die onder andere kijkt naar de actualisatie van vergunningen, bevoegdheidsverdeling, en de algemene regels rondom lozingen van afvalwater.

Belangrijkste beleidsontwikkelingen in 2024 en 2025

- Evaluatie VTH-stelsel afvalwaterketen, met het oog op verbetering van de effectiviteit richting KRW-doelen.
- Herziening van het handboek immissietoets, met daarin meer aandacht voor cumulatie van effecten en betere aansluiting op ecologische toestand.
- Uitrol van de tweede subsidietranche voor modernisering van RWZI's, gericht op emissiereductie van o.a. nutriënten, microverontreinigingen en ziekteverwekkers.
- Versterking samenwerking via Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD's) en waterbeheerders, met focus op actualisatie vergunningen en toezicht op prioritair sectoren.

Overzicht voortgang 2024

Hieronder volgt een overzicht van de afspraken en hun status per eind 2024. De verwachting is dat alle afspraken eind 2027 zijn ingevuld.

Vastgelegd in: Kamerbrieven		
#	Afspraak	Status
1	Chemische stoffen via bronbeleid aanpakken.	Lopend – via stoffenbeleid (onder andere ZZS, medicijnresten)
2	Lozingsvergunningen actualiseren.	Lopend – Rijkswaterstaat is gestart, provincies en waterschappen volgen gefaseerd. Doel: vergunningen met invloed op KRW-doelen uiterlijk 2027 geactualiseerd.
3	Opstellen en uitvoeren van (niet-wettelijke) emissiereductieplannen door de sector in geval van gemeten overschrijding waterkwaliteitseisen. Monitoren van effecten emissiereductieplannen door waterbeheerders. Wanneer nodig stellen van aanvullende eisen door overheden.	In ontwikkeling – sectoren worden aangesproken via o.a. de VNO-NCW self-assessment tool; toetsing via waterbeheerders. Extra eisen kunnen volgen via de vergunning of maatwerk bij algemene regels.
4	Emissies uit rioolwaterzuiveringen verder terugdringen door het moderniseren van rioolwaterzuiveringen.	Vanuit lenW wordt er gewerkt aan een tweede subsidie om de RWZI's uit te breiden naar een zuivering die voldoet aan de eisen uit de herziene richtlijn stedelijk afvalwater. De eerste subsidietranche is afgerond en heeft geleid tot grote verbeteringen van de RWZI's die mee hebben gedaan met deze regeling. De verwachting is dat de tweede subsidietranche ook goede resultaten zal boeken.
5	Disbalans in grondwateraanvulling en –onttrekking opheffen.	Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) richt zich op schoon én voldoende water. Maatregelen die bijdragen aan waterbeschikbaarheid en worden gestimuleerd zijn o.a.: boerenstuwen om water vast te houden, het hergebruiken van drainagewater, het beter opslaan van hemelwater ter vervanging van het gebruik van grondwater, het gebruik van regelbare, peilgestuurde of onderwaterdrainage, gerichte watergeefsystemen (bv. druppelirrigatie), verhogen van de drainagebasis in detailwatergangen (niet beekdalen) om water langer vast te houden, beperking van afspoeling, infiltratie van gebiedseigen zoetwateroverschotten, het ter beschikking stellen van landbouwgrond voor bovenwettelijke waterberging, en de benutting van restwater van derden.
Vastgelegd in: DAW		
#	Afspraak	Status
6	Verliezen naar de omgeving beperken door het agrarisch bedrijfsleven samen met waterbeheerders in het Deltaplan Agrarisch	Het DAW is een stimuleringsprogramma dat doorloopt in de gehele KRW periode. Ondersteuning van de agrarische sector om te komen tot emissiebeperkingen vinden plaats

<p>Waterbeheer maatwerkoplossingen te laten ontwikkelen.</p>	<p>via concrete maatregelen van de BOOT-lijst, die worden gestimuleerd via DAW impulsprojecten en het DAW kennisprogramma. Het DAW programma bevat intensieve, semi-intensieve en extensieve activiteiten. Zie www.agrarischwaterbeheer.nl. Onderdelen van DAW zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Landelijk programma DAW • DAW impulsprojecten in beheergebieden van alle waterschappen • Focus op verminderen emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen • Focus op grondgebonden sectoren • Samenwerking gehele landbouwketen (toeleveranciers, primaire productie en afnemers) • Samenwerking onderwijs, onderzoek, praktijk
--	--